

ב"ה

מזכרת נצח

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בשעה טובה ומוצלחת בנישואי ילדינו היקרים שיחיו, הרה"ת שלום דובער עב"ג מרת חנה אשכנזי.

כפי הנהוג בין אנ"ש, מיוסד על הנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"ף בנישואי הרבי והרבנית, שמחים אנו להגיש לכל ידידינו ומכירינו הקרובים והרחוקים תשורה למזכרת נצח משמחת הנישואין, ובה חלק ראשון מהלכות יום טוב המיוסדים על פסקי רבינו הזקן אשר החתן והכלה הינם מצאצאי משפחתו. והרי אין ביטוי לשמחת הלב ולהודאה על ברכות רבותינו נשיאנו, כמו עסק בתורתם.

הזמן גרמא לעסוק בהלכות יום טוב, בעמדנו בתוך שלושים יום לפני חג הפסח אשר בהם שואלים ודורשים בהלכות החג.

ההלכות נכתבו ונערכו ע"י אב החתן הרב מאיר שי' אשכנזי מרא דאתרא דכפר חב"ד.

בהזדמנות זו נודה לכל משפחתנו ומכירנו אשר שמחים בשמחתנו מקרוב ומרחוק. ימלא השי"ת משאלות לב כולנו לטובה בתוך שאר אחב"י, בברכות מאליפות מנפש ועד בשר מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ואי"ה בשמחתכם נשמח גם אנו.

יום רביעי י"ט אדר ה'תשפ"א
כפר חב"ד

מוקיריכם ומכבדיכם

הורי הכלה

הרב יוסף ירחמיאל ושטערנא שרה הבלין
פרנקפורט דמיין

הורי החתן

הרב מאיר וחנה פיה אשכנזי
כפר חב"ד

פתח דבר

בשבח והודיה להשי"ת הנני שמח להגיש בזה לציבור הלומדים חלק א' מהלכות יו"ט (מתוך ב' חלקים), העוסק בכללים ובהגדרות ההלכתיות הקשורות לעשיית מלאכות ביום טוב, ובהשלכות המעשיות הנובעות מהגדרות אלו.

חלק ב' של הלכות אלו שייצא לאור בקרוב אי"ה, יעסוק בפרטי הדינים של כל מלאכה ומלאכה ביום טוב לפי סדר המלאכות.

הלכות יום טוב הינן מן הקשות והמורכבות, הן מפני הפרטים הרבים בהלכות אלו הפזורים על פני סימנים רבים בשולחן ערוך, והן מפני המחלוקות הרבות בראשונים ובפוסקים שקיימות בהם.

העדר ידיעת הלכות יו"ט עלול לגרום לעיתים למחשבה מוטעית, כאילו כל פעולה הנעשית לצורך אוכל נפש מותרת ביום טוב, כך עלולים להיכשל ח"ו באיסורים חמורים מן התורה או מדרבנן.

לימוד וידיעת הלכות יום טוב כראוי, הינם 'צורך גדול'.

פסקי ההלכות שלפנינו הם בהתאם לשיטת רבנו הזקן, אשר לו שיטה מיוחדת בהלכות רבות בדיני יו"ט. גם הציונים הינם לשו"ע רבינו הזקן. השתדלתי לשלב ככל האפשר את לשונו הזהב בתוך ההלכות.

חוברת זו מצטרפת לסדרת החוברות שהוצאתי לאור בסייעתא דשמיא על הלכות המועדים, ואשר התקבלה בחביבות ב"ה אצל הלומדים.

הרב מאיר אשכנזי
מרא דאתרא כפר חב"ד

תוכן עינים

7 איסור עשיית מלאכה ביו"ט, והחיוב לשבות בו

7 ביו"ט נאסרה רק 'מלאכת עבודה'

9 מלאכת אוכל נפש: הגדרתה והלכותיה מן התורה

10 הגדרת 'מלאכת אוכל נפש' 9 הוצאה מרשות לרשות
10 דוגמאות ל'מלאכת אוכל נפש' 9 כיבוי
9 הבערה

12 מלאכת אוכל נפש: כללי ההיתר מדרבנן

17 כלל א: מלאכה שלא הייתה אפשרות לעשותה בערב יו"ט 17
17 אב עשיית המלאכה ביד שמאל נחשבת 'שינוי' 12
18 פעולה האסורה רק מדרבנן: סיבה הא: פגיעה בטעם המאכל - דוגמאות למעשה: 12
18 הוצאה מרשות לרשות שאפשר היה לעשותה מערב 12
18 יו"ט כללים נוספים: 13
18 כלל ב: מלאכה שדרכה להיעשות בכמות קטנה, ולא לימים רבים 14
19 טעם האיסור סיבה הב: הפסד ממון - דוגמאות למעשה 14
19 כללים יסודיים: 15 סיבה הג: מצב של 'אונס' - דוגמאות למעשה: 15
19 כללים נוספים: 15
19 דוגמאות למלאכות הנעשות לימים רבים 16 טעם האיסור 16
20 דוגמאות למלאכות הנעשות לימים רבים 16 עשיית המלאכה ב'שינוי קצת' 16
16 כללים בדיון 'שינוי קצת'

21 כללים בהיתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

25 כלל ד: למעט בטרחתה בעשיית מלאכת אוכל נפש ולא 'דחוי' 21
25 טעם האיסור לטרוח 21 אין צורך להימנע מלעשות מלאכות אוכל נפש
25 כלל ה: מלאכת אוכל נפש - לצורך אכילת כזית הטעם שא"צ להימנע מעשיית המלאכה 22
26 ביו"ט 22 דיון בעניין הרתחת מים ביו"ט
26 כלל ו: מלאכת אוכל נפש - לצורך חברו 22 כלל ב: היתר מלאכת אוכל נפש - רק כאשר יש צורך
26 כלל ז: מלאכת אוכל נפש - לצורך גוי או בהמה יו"ט בדבר 23
27 כלל ח: עשיית מלאכה על ידי גוי ביו"ט 23 כלל ג: מלאכה שעיקר ייעודה אינו לצורך או"נ -
27 אמירה לגוי ביו"ט להדליק חשמל או מזגן - האם הותרה לצורך או"נ 24
28 כלל ט: עבר ועשה ביו"ט פעולה שאסור לעשותה

29 מתוך שהותרה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך

29 ג. חפץ שהותר להוציאו מדין 'מתוך', הותר גם כלל א: כאשר המלאכה היא 'צורך יו"ט' 29
32 להחזירו מחשש גניבה 29 א. 'צורך הנאת הגוף' - דוגמאות למעשה
32 ד. צליית הזרוע ביו"ט של פסח 32 ב. דוגמאות קיום מצווה עוברת, או מנהג, שזמנם בו
33 כלל ב: 'מתוך' - שלא לצורך יו"ט כלל 30 ביום
33 כלל ג: 'מתוך' - כדי למנוע צער ודאגה

34	סלטול מפתח הבית כשיחזור לביתו במוצאי יו"ט	34	סלטול במקום שיש עירוב
37	כלל ח: 'מתוך' - רק כאשר הגוף נהנה מן המלאכה עצמה	34	כלל ו: 'מתוך' - לעניין סלטול מוקצה
37	גזירת ציפורניים והריגת יתוש המצער אותו, ביו"ט	35	כלל ז: 'מתוך' - במלאכות שאינן מיועדות לאוכל נפש
38	כלל ט: 'מתוך' - בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוייה'	35	
39	כלל י: 'מתוך' - אם לא היה יכול לעשות המלאכה בערב יו"ט	35	
39	כלל יא: 'מתוך' - ב'צורך' השווה לכל נפש	35	

מכשירי אוכל נפש

40	ט. קשר עם המאכל, כתנאי להגדרת הדבר כ'מכשירין'	40	א. הגדרת מכשירי אוכל נפש
44	י. שבירת דלת של ארון כדי להוציא ממנו אוכל, וכתביבת מתכון של עוגה	40	ב. דין 'מכשירי אוכל נפש' - בכללות
45	יא. 'מתוך' - במכשירי אוכל נפש	41	שני חילוקים בין 'צורך אוכל נפש' ל'מכשירין'
45	יב. 'מתוך' בהוצאה של מכשירין לשאר צרכיו	42	ג. דוגמאות למעשה ב'מכשירי אוכל נפש'
46	יג. 'מתוך' במכשירין - לצורך מצוה	42	ד. תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט - רק כאשר אין ברירה
47	יד. תיקון הסוכה ביו"ט	43	ה. חיתוך ניר כסף ביו"ט, ותיקון ברז שנשבר
47	טו. היתר מכשירי אוכל נפש - מגדר 'הותרה' ולא מגדר 'דחוייה'	43	ו. טבילת והגעלת כלים ביו"ט
47	טז. היתר מכשירין - הלכה ואין מורין בן	43	ז. פתיחת קופסאות שימורים, או בקבוק משקה מוגז ביו"ט
48	יז. היתר מכשירין - בסכין	44	ח. חימום מים ביו"ט כדי להדיח בהם את הכלים

צורך השווה לכל נפש

50	החילוק בין בישול אוכל לתינוקות, לחימום מים לרחיצת התינוק	50	א. עישון פירות ביו"ט
52	ו. עישון סיגריות ביום טוב	51	ב. חימום מים ביו"ט כדי לרחוץ בהם את כל גופו
54	ז. הדלקת מדורה ביו"ט כדי להתחמם כנגדה	51	ג. הכנת מתבלים מיוחדים ביו"ט
		51	ד. הבערת מיני זיקוקים לשמחת יו"ט
		51	ה. הוצאה מרשות לרשות של טבק, תרופות, ומשחקי ילדים

עשיית מלאכת אוכל נפש ביו"ט, לצורך אכילה ביום חול

55	ריבוי בשיעורים בשאר תבשילים	55	א. דין 'הואיל ואם יזדמנו לו אורחים'
58	ד. ריבוי בשיעורים בשאר מלאכות	55	ב. כשהנהגה ביו"ט מכל המלאכה
58	בהוצאה מרשות לרשות	56	ג. ריבוי בשיעורים - בבישול ואפייה
59	במליחת הבהמה ביו"ט	56	1. כשעושה את כל המלאכה בבת אחת:
59	ה. הערמה	57	2. כאשר החתיכה שצריך ליו"ט משתבחת:
60	הדין בהערמה חלוק בין ב' מקרים הנ"ל	57	כאשר כוננת האדם לצורך יום חול, ולא להשביח
60	הערים ובישול באיסור עבור יום חול	58	אמירה בפה

פרק א

איסור עשיית מלאכה ביו"ט, והחיוב לשבות בו

< העושה ביו"ט 'מלאכת עבודה', עובר על הלאו של "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ולוקה על כך מן התורה¹.

וכל השובת ביו"ט מ'מלאכת עבודה' קיים מצוות עשה של "שבתון", שפירושה שביתה ממלאכה².

< גם נשים מוזהרות על מצוות לא תעשה של איסור עשיית מלאכה ביו"ט, כפי שהן מוזהרות על שאר מצוות ל"ת שבתורה³.

ביו"ט נאסרה רק "מלאכת עבודה"

< לגבי שבת ציוותה תורה: "לא תעשה כל מלאכה"⁴. מן הסמיכות בתורה בין פרשת שבת לפרשת מלאכת המשכן למדו חז"ל⁵, שכל מלאכה שהייתה חשובה במשכן נקראת מלאכה לעניין שבת. מניין המלאכות החשובות שהיו במשכן הינו ל"ט, ואלו הן אבות המלאכות האסורות בשבת מן התורה.

בנוסף לכך: כל מלאכה הדומה למלאכה שהייתה במשכן, נחשבת גם היא מלאכה כמותה, והרי היא בכלל "לא תעשה כל מלאכה" ואסור לעשותה בשבת מן התורה. אמנם, כיון שפעולה זו עצמה לא הייתה במשכן, הרי היא נחשבת תולדה בלבד, ואיננה 'אב מלאכה'⁶.

נמצאו למדים, שהאיסור "לא תעשה כל מלאכה" בשבת מתייחס לל"ט אבות המלאכות שהיו במשכן, וכן לתולדותיהן שהן מלאכות הדומות להן.

< אך לגבי יו"ט לא נאמר בתורה שאסור לעשות "כל מלאכה", נמצא שתורה לא אסרה את עשיית כלל ל"ט המלאכות שהיו במשכן ותולדותיהן. לשון התורה לגבי יום טוב הוא: "כל מלאכת עבודה לא תעשו"⁷.

< הגדרת מלאכת עבודה: "מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה, ואין במלאכה זו צורך לאכילה ושתייה". מלאכות אלו אסרה תורה לעשות ביו"ט.

1. תצה.א. אך אינו חייב על כך סקילה, בשונה משבת.

2. תצה.א. תצה.לד.

3. אלא שנחלקו הראשונים האם נשים מצוות גם במצוות עשה של "שבתון": לדעת תוס' (קדושין לד, א ד"ה "מעקה" נשים אינן מצוות עליה, כיון שהזמן גרמא. אך לדעת הרמב"ן (קדושין שם) גם נשים מצוות על כך, כיון שבלאו שיש עמו עשה הרי הן מצוות על העשה כשם שמצוות על הלאו. וכ"כ החינוך (מצוה שכא, רצו).

4. שמות כ"ג.

5. שבת צו.ב.

6. ראה שא.א.

7. ויקרא כג.ו.

אך מלאכות הנעשות לצורך אוכל נפש ביו"ט אינן בכלל 'מלאכת עבודה', ומותר מן התורה לעשותן לצורך אכילה ביו"ט, כדכתיב⁸: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם".⁹

8. שמות יב, טז - לגבי חג הפסח, ולמדים משם לכל יו"ט.
9. תצה, ב.

פרק ב

מלאכת אוכל נפש: הגדרתה והלכותיה מן התורה

הגדרת 'מלאכת אוכל נפש'

< במלאכות אוכל נפש, "כיון שהן נעשין בגוף האוכל ומשקה, (ממילא) כשאדם נהנה מהאוכל ומשקה הרי נהנה מגוף המלאכה עצמה... לפיכך נקראין כל מלאכות אלו וכיוצא בהן מלאכת אוכל נפש שהתורה התירה לעשותה לצורך אכילת יו"ט"¹⁰. כלומר: מלאכת אוכל נפש היא פעולה הנעשית בגוף אוכל או משקה - להכינו ולתקנו לאכילה ושתייה.

- כאשר התיקון נעשה בגוף האוכל והמשקה, הרי בשעה שהאדם אוכל ושותה את הדבר לאחר מכן, נחשב שהוא נהנה מגוף המלאכה שנעשתה, כיון שגוף המלאכה נעשה באוכל ובמשקה עצמם.

אך פעולות שאינן נעשות בגוף האוכל והמשקה, גם אם הן נעשות לצורך אכילה ושתייה אין הן נחשבות ל'מלאכת אוכל נפש', אלא הן רק בגדר מכשירי אוכל נפש¹¹, זאת מפני שבמקרה זה האדם אינו נהנה בעת האכילה והשתייה מגוף המלאכה, כיון שהמלאכה לא נעשתה בגוף האוכל והמשקה עצמם להכינום לאכילה ושתייה¹².

דוגמאות ל'מלאכת אוכל נפש'

< על פי זה, מלאכות כגון: קצירה, דישה, עימור, זרייה, ברירה, טחינה, הרקדה¹³, לישה, אפייה, שחיטה, בישול, בצירה, סחיטה, וצידה - נחשבות מלאכות אוכל נפש כיון שהן נעשות בגוף האוכל או המשקה להכינום לאכילה ושתייה, והן מותרות ביו"ט עב"פ מן התורה.

אמנם, יש מלאכות נוספות שהינן בכלל 'מלאכת אוכל נפש', למרות שהן אינן נעשות בגוף האוכל או המשקה, כדלקמן:

הבערה:

< מלאכת הבערה מותרת לצורך אוכל נפש ביו"ט.

10. תצה.ב.

11. דינים יתבאר לקמן.

12. תצה.ד.

13. ניפוי קמח.

- ולמרות שההבערה אינה נעשית בגוף האוכל כי אם בעצים (ופעמים רבות האדם עושה את פעולת ההבערה בעצים, עוד לפני שהניח עליהם את הסיר עם האוכל בכלל), "מכל מקום, כיון שהיא מתקנת את האוכל, שהרי עניין ההבערה הוא הוצאת האש, או שמרבה האש, וגוף האש זו שהוציא או שהרבה היא המתקנת ומבשלת את האוכל, הרי גם היא בכלל מלאכת אוכל נפש"¹⁴.

כלומר: אמנם פעולת המלאכה של הבערה אינה נעשית באוכל כי אם בעצים, מ"מ כיון שגדרה של מלאכת הבערה¹⁵ איננו כיליון העצים כי אם יצירת וריבוי האש, והרי האש שהדליק או שהרבה היא זו שמתקנת ומבשלת את האוכל, לכן מלאכת הבערה היא בכלל מלאכת אוכל נפש¹⁶.

הוצאה מרשות לרשות:

< הוצאה מרשות לרשות של אוכל או משקה היא בגדר מלאכת אוכל נפש, ומותרת ביו"ט¹⁷.

- ולמרות שהאדם אינו מתקן כלום בגוף האוכל ע"י המלאכה, מ"מ הוא עשה עכ"פ פעולה חיובית בגוף האוכל המאפשרת את אכילתו - בזה שהביאו למקום אכילתו, וממילא בשעת האכילה הוא נהנה מן המלאכה עצמה של הבאת האוכל למקום האכילה.

כיבוי:

< מלאכת כיבוי נחשבת לעיתים מלאכת אוכל נפש. הדבר תלוי במטרת הכיבוי: במקרה שביתו החל להישרף ולא יהיה לו היכן לאכול ויפסיד את הסעודה, הכיבוי הוא בגדר מכשירי אוכל נפש בלבד ולא בגדר מלאכת אוכל נפש¹⁸.

הטעם לכך: במקרה זה הכיבוי אינו מתקן את האוכל והוא איננו חלק מתהליך הכנתו לאכילה, אלא הכיבוי נצרך מסיבה שלילית בלבד, כדי שהאוכל ומקום האכילה לא יישרפו ולא ייאבדו. ממילא בשעת האכילה האדם אינו נהנה באופן חיובי מן הכיבוי - כמו שהוא נהנה בשעת האכילה באופן חיובי מן ההבערה והבישול שתיקנו את האוכל עצמו והכינו אותו לאכילה, אלא כיבוי האש גרם רק שנשאר לו אוכל ומקום לאכול והם לא נשרפו.

< לעומת זה: במקרה שאדם רוצה לאפות פת, והתנור מלא גחלים וצריך לגרוף את חלקם לצד כדי שניתן יהיה לאפות בו את הפת, ובשעת גריפת הגחלים נוצר

14. תצה.ב.

15. לדעת אדה"ז.

16. וראה לקמן בביאור הדברים.

17. תצה.ב.

18. תקיד.ב.

כיבוי בחלק מהם, "כיון שאי אפשר לאפות בלא כיבוי, הרי כיבוי זה צורך אוכל נפש ומותר - כמו שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש"¹⁹. זאת אומרת, שכיבוי זה איננו בגדר מכשירי אוכל נפש, אלא הוא בגדר צורך ומלאכת אוכל נפש ממש, והוא מותר כמו שמותרת ההבערה לצורך אוכל נפש.

הטעם לכך: במקרה זה הכיבוי אינו עניין שלילי בלבד שנעשה כדי שהאוכל לא יישרף, אלא הכיבוי נחשב במקרה זה חלק מהתהליך החיובי שמביא את אפיית הפת עצמה, שהרי אי אפשר לאפות את הפת בלי לגרוף חלק מהגחלים, וממילא כיבוי חלק מהגחלים שנעשה במהלך הגריפה נחשב חלק מתהליך האפייה כיון ש"אי אפשר לאפות בלא כיבוי זה" (והרי במקרים רבים נדרש לגרוף חלק מהאפר והגחלים לצד לפני האפייה כדי לפנות מקום להניח עליו את הפת, אם כך זוהי "דרך האפייה"). לכן נחשב שהנאת האדם בשעת האכילה היא גם מגריפת הגחלים - הכוללת כיבוי של חלק מהם בהכרח, כיון שגריפת הגחלים היא (במקרים רבים) חלק מהתהליך המוכרח לצורך אפיית הפת עצמה.

אדה"ז מדמה זאת בלשונו למלאכת הבערה המותרת ביו"ט, שנחשב שהאדם נהנה מן ההבערה של העצים בשעת האכילה כנ"ל. הדמיון ביניהם הוא, שגם ההבערה וגם גריפת הגחלים הן פעולות חיוביות המוכרחות לצורך אפיית הפת עצמה ואי אפשר לאפות את הפת בלעדיהם, לכן במקרה זה נחשב הכיבוי צורך אוכל נפש ואינו בגדר מכשירי אוכל נפש בלבד²⁰.

< דוגמא נוספת לכיבוי לצורך אוכל נפש: כאשר התנור חם מאד והפת עלולה להישרף אם יניח אותה בתנור במצב זה, מותר ביו"ט לטבול מברשת במים ולהבריש את התנור על מנת לקרר אותו - גם אם נשארו בתנור גחלים דקים והם יכבו על ידי פעולה זו, כיון שפעולה זו היא "צורך אוכל נפש שלא תתקלקל הפת"²¹.

זאת אומרת, שגם במקרה זה פעולת הברשת התנור במים - הכוללת בהכרח כיבוי של חלק מהגחלים - נחשבת חלק מתהליך האפייה של הפת עצמה, כיון שבלעדי זה הפת תישרף ולא תיאפה, ופעולה זו מאפשרת את עצם האפייה, לכן פעולה זו נחשבת צורך אוכל נפש כמו פעולת הבערת האש.

19. תקו"ב.

20. וע"ע בס' תצה, קו"א סק"ד.

21. תקו"ד.

פרק ג

מלאכת אוכל נפש: כללי ההיתר מדרבנן

< ההיתר הגורף הנ"ל לעשות ביו"ט מלאכות אוכל נפש - הוא רק מן התורה, אבל חכמים אסרו לגמרי לעשות ביו"ט חלק ממלאכות אוכל נפש. ובמלאכות אוכל נפש אחרות הטילו חכמים תנאים להיתר עשייתן, זאת כדי למנוע מצב שהאדם יהיה עסוק ביו"ט בעשיית מלאכות ויימנע משמחת יום טוב.

להלן כללי המותר והאסור מדרבנן במלאכות אוכל נפש ביו"ט:

כלל א: מלאכה שלא הייתה אפשרות לעשותה בערב יו"ט

< כלל ראשון שקבעו חכמים להיתר עשיית מלאכת אוכל נפש ביו"ט הוא, שמדובר במלאכה שאי אפשר היה לעשותה בערב יום טוב - מפני אחת מג' הסיבות דלהלן²²:

א. עשיית המלאכה בערב יו"ט הייתה פוגעת בטעם המאכל.

ב. עשיית המלאכה בערב יו"ט הייתה גורמת לאדם הפסד כספי.

ג. מדובר במצב של 'אונס', זאת אומרת שלא הייתה לאדם אפשרות לעשות את המלאכה בערב יו"ט.

להלן נביא את פרטי הדברים ודוגמאות למעשה, לכל אחת מג' סיבות אלו:

סיבה הא': פגיעה בטעם המאכל - דוגמאות למעשה:

1. מותר ביו"ט ללוש ולאפות לחם וחלות, וכן לבשל מיני אוכל שטעמם הטרי טוב יותר, מפני "שאיין לחם שנילוש ונאפה היום כלחם שנילוש ונאפה מאתמול, ולא תבשיל שנתבשל היום כתבשיל שנתבשל מאתמול"²³, ואם יעשה זאת מערב יו"ט ייפגע טעם האוכל.

2. מותר לכתוש שום ביו"ט, מפני שאם יכתשו אותו בערב יו"ט יפוג טעמו²⁴.

3. מותר למלוח בשר ביו"ט כדי להוציא את דמו - גם אם הבשר נשחט בערב יו"ט והיה יכול למלחו בערב יו"ט. מפני שאם היה מולח את הבשר בערב יו"ט, היה צריך להשאירו במלח עד זמן אכילתו ביו"ט כדי שלא יתקלקל, ושהייה ממושכת של הבשר במלח הייתה פוגעת בטעם הבשר²⁵.

22. תצה.ה.

23. תצה.ה.

24. תקד,א ע"ש בארוכה.

25. תקי.ג.

היתר זה נאמר בזמנו כאשר לא היה מקרר שישמור על טריות האוכל, והיה צורך להשאיר את הבשר במלח עד הסעודה כדי שלא יתקלקל.

4. הפוסקים האחרונים הוסיפו²⁶, שמותר לרסק ביו"ט תפוח עץ וכדומה במגרדת, למרות שאם היה מרסק אותו בערב יו"ט לא היה טעמו נפגע, זאת מפני שהתפוח היה משחיר והיה 'דוחה' אנשים מלאכלו.

< לאידך:

5. אסור לבשל ביו"ט פירות או אטריות, כיון שטעמם לא היה נפגע אם היו מתבשלים בערב יו"ט²⁷.

6. אסור להכין ביו"ט גלידה, ג'לי, פודינג וכדומה²⁸, כיון שטעמם לא היה נפגע אם היו מכינים אותם בערב יו"ט.

7. אסור ביו"ט לכבוש מלפפונים וכדומה בחומץ או במלח, מפני שטעמם לא היה נפגע אם היו עושים זאת בערב יו"ט²⁹.

כללים נוספים:

1. מאכל שאם היה מבשל אותו מערב יו"ט היה טעמו נפגע אך במעט, דינו כמאכל שטעמו לא היה נפגע כלל ויש להכינו מערב יו"ט. כך נמצא בדברי אדה"ז³⁰ (לגבי כתישה ביו"ט): "שמחמת קלקול טעם מועט שהיה מתקלקל אם היה נידך מערב יו"ט, אין אנו מתירים לו לעשות מלאכה גמורה ביו"ט" ע"ש.

רק אם עשיית המלאכה הייתה פוגעת בטעם האוכל באופן ממשי, מותר לעשותה ביו"ט.

2. הכנת המאכלים בזמנינו שיש מקרר: היות שהדרך היא להכניס כל תבשיל למקרר, יש אחרונים הסוברים שגם אם טעם המאכל אינו נפגע בבישול מערב יו"ט רק בגלל שמכניסים אותו למקרר, נחשב שטעמו של התבשיל אינו נפגע אם יבשלו אותו בערב יו"ט ויש להכינו בערב יו"ט דווקא³¹.

26. ראה פסק"ת תצה סק"ד.

27. תצה,ו.

28. משום מלאכת לש. ראה פסק"ת סי' שכא ס"ק כו, וסק"ק ל לגבי שבת.

29. ראה תקי,טו.

30. תקד,א.

31. אף שמצד המאכל בשלעצמו אם לא היה מונח במקרר היה טעמו נפגע אם היו מבשלים אותו בערב יו"ט. אך בפסק"ת סי' תצה סק"ה הביא גם דעות הסוברות שזה שטעם התבשיל אינו נפגע מחמת היותו במקרר, אינו סיבה שייחשב שבישולו מערב יו"ט אינו פוגע בטעמו, ועדיין נחשב כתבשיל שטעמו ייפגע, כיון שכן הוא מצד התבשיל כשלעצמו ע"ש.

אך במקרה שאם יבשל את האוכל מערב יו"ט לא יהיה לאדם מספיק מקום במקרה לאחסן את האוכל, מותר לבשל את האוכל ביו"ט, כיון שאם יבשלו בערב יו"ט יפגם טעמו ויתכן גם שהאוכל יתקלקל מפני שאין לו מקום במקרה לאחסן אותו.

סיבה הב': הפסד ממון - דוגמאות למעשה:

1. מותר להבעיר אש ביו"ט (מאש קיימת, כדלקמן) על מנת להאיר את הבית בנרות, או כדי לחמם מים לרחיצה באופן המותר לרחוץ ביו"ט³² - במקרה שהאדם זקוק לאור או למים החמים רק ליו"ט ביום, כך שאם ידליק את הנרות או יחמם את המים מערב יו"ט, יפסיד את שווי הנר או העצים שידלקו לחינם עד למחרת ביום³³.

2. עד"ז אין חיוב לחמם מים מערב יו"ט לצורך שתייתם ביו"ט ביום, מפני שהאדם מפסיד את שווי החשמל או הגז המחממים את המים מערב יו"ט עד למחרת ביו"ט, ובמקום הפסד מותר לבשל ביו"ט עצמו.

אך אם המים מתחממים במיחם העומד על הגז, והגז ממילא דולק עבור מאכלי יו"ט, צריך להניח גם את המיחם עם המים על הגז מערב יו"ט ואין להניח אותו רק ביו"ט, כיון שלא ייגרם לאדם הפסד ממון אם יניח אותו כבר בערב יו"ט שהרי הגז ממילא דולק.

3. אדם שבישל תבשיל בערב יו"ט עבור יו"ט ביום, והוא משאיר אש בכיריים מערב יו"ט עבור תבשילים אחרים, לא ישים את התבשיל במקרה ורק ביו"ט עצמו לפני הסעודה יניחו על האש להתחמם, שהרי יש בישול אחר בישול בדבר לח ונמצא מבשל ביו"ט דבר שהיה יכול להשאירו מערב יו"ט על גבי האש שממילא דולקת בכיריים, ולא היה צריך לעשות מלאכה לחממו ביו"ט עצמו. אלא עליו להשאיר את התבשיל על הכיריים מערב יו"ט כיון שלא ייגרם לו הפסד בכך (רק אם תהיה פגיעה בטעם של התבשיל אם ישאיר אותו על האש מערב יו"ט, יכול להניחו על האש ביו"ט עצמו כנזכר לעיל בסיבה הא').

- רק אם אין לו מקום בכיריים, וכדי לחמם את התבשיל מערב יו"ט יצטרך להדליק להבה נוספת בגז או בחשמל, יכול להניח את התבשיל על האש ביו"ט עצמו וא"צ להניחו מערב יו"ט, כיון שייגרם לו הפסד ממון בכך.

4. כל זה לגבי תבשיל שהאדם מתכוון לאכול ביו"ט ביום. אך תבשיל שהאדם רוצה לאכול בליל יו"ט, יש לבשלו או להניחו על האש לחממו כבר מערב יו"ט, ואין לבשלו או לחממו רק לאחר כניסת ליל יו"ט, כיון שבזמן מועט כזה לא משתנה

32. ראה לקמן בדין רחיצה ביו"ט הפרטים בזה.

33. תצה.ה. תקיא.א. תקיד.יג-יד.

טעמו באופן ממש, וכן אין כאן הפסד ממון משמעותי של הגז או החשמל שיתיר לו לבשל ביו"ט.³⁴

סיבה הג': מצב של 'אונס' - דוגמאות למעשה:

1. האדם לא הצליח להשיג את המאכלים בערב יו"ט והם הגיעו אליו רק ביו"ט עצמו, כך שלא היה יכול לבשל את האוכל בערב יו"ט.
2. אורחים באו בהפתעה לאכול אצלו ביו"ט, והוא לא ידע בערב יו"ט שהם עתידים לבא אליו, כך שהצורך לבשל עבורם ביו"ט הכרחי ולא היה יכול להיעשות בערב יו"ט.
3. כבר בערב יו"ט נודע לו שאורחים עתידים להגיע אליו ביו"ט, אך הדבר נודע לו רק סמוך לכניסת החג וכבר לא היה לו מספיק זמן במציאות לבשל אוכל עבורם בערב יו"ט - ולא מצד שהוא היה עסוק בדברים אחרים³⁵, כי אם מצד שהכנת האוכל לבישול לוקחת זמן מסוים באופן אובייקטיבי, וכבר לא היה זמן לכך לפני כניסת יו"ט.

כללים נוספים:

1. לדעת אדה"ז³⁶, שכחה או חוסר זמן לעשות את המלאכה בערב יו"ט מפני שהיה טרוד בעשיית דברים אחרים, אינם נחשבים אונס ואינם מתירים לעשות את המלאכה ביו"ט (ללא שינוי, כדלקמן).
  2. אם האונס התרחש רק בערב יו"ט, אך בימים שלפניו לא היה אונס והיה יכול להכין אז את האוכל - מ"מ נחשב אונס. זאת למרות דברי אדה"ז³⁷ לעניין מכשירי אוכל נפש, שמותר לעשותם ביו"ט רק אם היה אונס גם בימים הסמוכים ליו"ט, ולא מספיק שהיה אונס בערב יו"ט.
- סיבת החילוק בין הדינים: הכנת האוכל נפש עצמו עבור יו"ט נעשית בדרך כלל בערב יו"ט ולא בימים שלפניו - כדי שהאוכל יהיה טרי, לכן במקרה של אונס בערב יו"ט לא ניתן לומר שהיה צריך להכין את האוכל כמה ימים לפני יו"ט, שהרי אין דרך להכין את האוכל כמה ימים לפני יו"ט. לכן נחשב מקרה זה ל'אונס'.

לעומת זה, הכנת הכלים שאיתם מכינים את האוכל בהחלט אפשרית גם כמה ימים לפני יו"ט, ואדרבא מנהג העולם לקנות ולהכין את הכלים הללו כמה ימים לפני

34. בפסק"ת סי' תצה סק"ה התיר לבשלו בליל יו"ט, משום שלא חילקו חכמים לגבי דבר שטעמו ייפגע אם יבשלו בערב יו"ט - בין אם רוצה לאכלו בליל יו"ט לבין אם רוצה לאוכלו ביו"ט ביום ע"ש. אך לדעת אדה"ז תקד, א שיקלוקול טעם מועט" אינו סיבה להתיר לעשות מלאכה ביו"ט, בפשטות יהיה אסור לבשלו ביו"ט, וכמו שכתבנו בפנים.

35. זו אינו סיבה שייחשב 'אונס', כדלקמן.

36. תצה,ה.

37. תצה,ד וקו"א סק"ה.

יו"ט כדי להבטיח שיוכל להכין את האוכל עבור יו"ט. לכן לגבי מכשירי אוכל נפש אם היה יכול להכיןם בימים שלפני יו"ט ורק בערב יו"ט אירע לו ה'אונס', אין הדבר נחשב ל'אונס' ואסור לו להכין את המכשירים ביו"ט.

טעם האיסור:

< בסיכום 'כלל' זה נמצא, שהיתר עשיית מלאכת אוכל נפש ביו"ט (גם) מדרבנן, הוא רק אם לא היה יכול לעשות את המלאכה בערב יו"ט מחמת אחת מג' הסיבות הנ"ל. אך אם טעם המאכל לא היה נפגע בהכנתו בערב יו"ט, ולא היה נגרם לאדם הפסד ממון מחמת זה, והעדר הכנת האוכל בערב יו"ט לא הייתה מחמת 'אונס' - אסרו חכמים לעשות מלאכת אוכל נפש ביו"ט בדרכה כלל³⁸.

< טעם גזירת חכמים בזה הוא, "שמא ימנע אדם מלעשות כל מלאכות אוכל נפש שאפשר לו לעשותן מערב יו"ט ויניחן לעשות אותן ביו"ט שהוא יום בטל, ונמצא יו"ט כולו הולך בעשיית אותן מלאכות ויתבטל משמחת יו"ט"³⁹.

עשיית המלאכה ב'שינוי קצת':

< אלא, שגם במקרה זה שניתן היה לעשות את המלאכה בערב יו"ט (ללא הפסד ממון וכו'), התיירו חכמים לעשות את המלאכה ביו"ט ב'שינוי קצת'⁴⁰.

דוגמא ל'שינוי קצת': להטות את המכתשת על צידה בשעת דיכת מלח במכתשת⁴¹. לגבי בישול ב'שינוי קצת', יש להניח את הקדרה על האש ורק לאחמ"כ לשפוך לתוכה את האוכל.

לגבי טחינה, יש לטחון בכלי שלא רגילים לטחון בו ביום חול.

כללים בדין 'שינוי קצת':

1. לדעת אדה"ז⁴², עשיית המלאכה ב'שינוי קצת' נדרשת גם במקרה שהעדר עשיית המלאכה בערב יו"ט הייתה מחמת שכחה, או מפני שהיה עסוק בדברים אחרים ולא היה לו זמן לעשות את המלאכה.

38. תצה-ה-1. תקי,ה לעניין בורר. תקו,א לעניין מדידת קמח לצורך לישת עיסה.

39. תצה,ז.

40. תצה,ה. וראה גם: תקד,א לעניין שחיקת מלח. תקו,יד לעניין עשיית שאור להחמיץ העיסה. תקי,ה לעניין בורר, שבמקרים אלו שיוכל היה לעשות את המלאכה בערב יו"ט ללא פגימת טעם או הפסד ממון, מותר לו לעשות את המלאכה רק בשינוי.

41. תקד,א.

42. תצה,ה. ולא כדעת המשנב' תצה, סק"ח שגם אם לא היה לו זמן לעשות את המלאכה בערב יו"ט, יכול לעשותה ביו"ט כדרכו בלי שינוי.

רק אם העדר עשיית המלאכה בערב יו"ט היה מחמת הפסד ממון, או מחמת פגימת טעם המאכל, או מחמת אונס, מותר לעשות את המלאכה ביו"ט כדרכה בלי שינוי כנ"ל⁴³.

2. במקרה שהאדם לא עשה את המלאכה בערב יו"ט מפני שלא ידע שיצטרך אותה לעצמו ביו"ט. כגון שהתברר לאדם ביו"ט שחסר תבלין באוכל, והוא נזקק לטחון תבלין כדי לתבל בו ויש בזה מלאכת טוחן, ובערב יו"ט לא ידע שיזדקק לתבלין כיון שיש מאכלים שאינם צריכים תיבול (כל כך) - במקרה זה מן הדין ניתן לעשות את המלאכה ביו"ט גם בלי שינוי⁴⁴, אך "נוהגין להחמיר" ולעשות את המלאכה ב'שינוי קצת', "כדי שמתוך כך יהיו זכורין שאסור לדוך יותר ממה שצריך ליום טוב. וכן ראוי להורות להמון עם שאינן יודעין לחלק בין ידע מאתמול שיצטרך לתבלין למחר, לשלא ידע אם יצטרך"⁴⁵.

גדר 'שינוי קצת' ו'כלאחר יד':

< מדברי אדה"ז⁴⁶ שמספיק 'שינוי קצת' וא"צ לעשות שינוי גמור, נמצא שמטרת השינוי בנידון זה אינה כדי שייחשב עשייה 'כלאחר יד', שאז המעשה אינו נחשב מעשה מלאכה כלל⁴⁷. אלא מטרת השינוי כאן היא רק כדי שעשיית המלאכה לא תהיה כדרך עשייתה בחול.

הטעם לכך: מטרת השינוי בנדו"ד היא (רק) כדי שיזכור שהיום יו"ט ולא יבא לעשות ממלאכה זו יותר ממה שהוא צריך עבור היו"ט⁴⁸, או שמתוך עשיית מלאכה זו לא יבא לעשות גם שאר מלאכות או"נ שיכול היה לעשותן בערב יו"ט⁴⁹. ולצורך זיכרון זה שהיום יו"ט, מספיק גם 'שינוי קצת'.

אם עשיית המלאכה ביד שמאל נחשבת 'שינוי':

< על פי הגדרה זו נמצאת נפקא מינה גדולה לעניין עשיית המלאכה ביד שמאל, אם היא נחשבת שינוי בנדו"ד. כגון במלאכת בישול שיניח ביו"ט את הקדרה על האש ביד שמאל, או שיניח את האוכל בתוך הסיר ביד שמאל:

שהרי, לגבי השינוי הנדרש לעיתים במלאכות שבת כדי שייחשב 'כלאחר יד', כגון בעשיית מלאכה על ידי ישראל בשבת לצורך חולה, מבואר בפוסקים⁵⁰ שעשיית

43. תצה.ה.

44. כיון שמקרה זה דומה לאונס.

45. תקד, א-ב.

46. תצה.ה.

47. זהו גדר השינוי הנצרך למשל בעשיית מלאכה ע"י ישראל בשבת לצורך חולה.

48. ראה תקד, ב.

49. ראה תקד, א.

50. משנ"ב סי' שמ סקכ"ב. וראה שבת צב, א לעניין מלאכת הוצאה.

המלאכה ביד שמאל אינה נחשבת שינוי, ורק במלאכת כתיבה נחשבת הכתיבה ביד שמאל לשינוי⁵¹. מפני שכדי שייחשב 'כלאחר יד' נדרש שינוי גמור במעשה המלאכה, ועשיית המלאכה ביד שמאל אינה שינוי ממש, אלא רק שאינה הדרך הרגילה, מפני שהיא לא נוחה, אך עדיין יש אנשים המשתמשים לעיתים ביד שמאל לפעולות שונות כיון שתוצאת הפעולה היא אותה תוצאה כמו ביד ימין, וממילא עשייה ביד שמאל אינה נחשבת שינוי גמור בצורת מעשה המלאכה, ואינה נחשבת 'כלאחר יד' אלא עדיין יש כאן מעשה מלאכה גמור.

רק כתיבה ביד שמאל נחשבת 'כלאחר יד' ואינה מעשה מלאכה, מפני "שאינ דרך כתיבה"⁵² ביד שמאל כלל מפני שהכתיבה נפגעת כשכותב בשמאל, דהאזיות נראות אחרת ואינן ראויות. לכן לגבי כתיבה השימוש ביד שמאל הוא שינוי גמור ו'כלאחר יד'.

משא"כ בנדו"ד שמספיק 'שינוי קצת' כדי שיזכור שהיום יו"ט, י"ל שמספיק לזה גם שינוי של עשיית המלאכה ביד שמאל, כיון שגם שינוי כזה שיש בו עכ"פ העדר נוחות בעשיית המלאכה ואינו דרך העשייה הרגילה, יזכיר לאדם שהיום יו"ט ולא יבוא לעשות מלאכות נוספות.

פעולה האסורה רק מדרבנן:

< פעולה האסורה ביו"ט רק מדרבנן, לכתחילה יש לעשותה בערב יו"ט - אם אפשר⁵³.

ואם לא עשאה בערב יו"ט מותר לעשותה ביו"ט, אך לכתחילה טוב לעשותה בשינוי אם אפשר⁵⁴.

הוצאה מרשות לרשות שאפשר היה לעשותה מערב יו"ט:

< הוצאה מרשות לרשות ביו"ט שונה משאר מלאכות בדין זה, וההוצאה מותרת גם אם היה אפשר לעשותה בערב יו"ט, "כדי להרבות בשמחת יו"ט, ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמו שידין אסורות"⁵⁵. כלומר:

בדברי אדה"ז⁵⁶ נמצא בטעם החילוק בין מלאכת הוצאה לבין שאר מלאכות או"נ בזה, שבעוד שלגבי שאר מלאכות ההיתר לעשותן ביו"ט מעלה חשש שיהיה

51. שוע"ר לב,ז.

52. שוע"ר שם.

53. ראה תקיז לגבי סינון חרדל במסגרת שאסרוהו חכמים מפני שנראה כבורר, שיש לעשותו בערב יו"ט אם אפשר.

54. ראה תקיז לגבי ניקור ביו"ט של בהמה שנשחטה בערב יו"ט, שיש לנקר בשינוי אם אפשר. וע"ע תקוה-ה-1 לעניין הפרשת חלה ביו"ט שהוא דבר האסור מדרבנן בלבד, ואם אפה העיסה בערב יו"ט צריך להפריש חלה בערב יו"ט, וע"ש מה יעשה אם לא הפריש בערב יו"ט.

55. תצה,ח.

56. בלשונו שם: "ומזה הטעם".

עסוק בהן ביו"ט ויימנע משמחת יו"ט כנ"ל, הנה לגבי מלאכת הוצאה זהו להיפך, שהאיסור לעשותה ביו"ט הוא זה שיגרום פגיעה בשמחת יו"ט, מפני שהאדם ירגיש שידין אסורות ואינו יכול להביא דברים שזקוק להם (דבמלאכת הוצאה אין התעסקות גדולה כמו בשאר מלאכות ומדובר בד"כ על הוצאה של דברים קטנים, וא"כ אין חשש שהאדם יהיה עסוק כל משך היו"ט בהוצאה מרשות לרשות. כמו"כ יתכן שהאדם יזדקק ביו"ט לדבר ששכח להוציאו מערב יו"ט או לא חשב שיזדקק לו, וייגרם לו צער אם לא יוכל להוציאו. א"כ בהוצאה החשש הגדול יותר הוא שהאיסור להוציא יפגע בשמחת יו"ט מפני שירגיש שידין אסורות, ולא כמו בשאר מלאכות שמדובר בהתעסקות גדולה בהם, שא"כ החשש הוא שההיתר לעשות את המלאכה יפגע בשמחת יו"ט). לכן לעניין הוצאה מרשות לרשות לא גזרו חכמים לאסור הוצאה של דברים שניתן היה להוציאם בערב יו"ט.

< הולכת בהמה לשחיטה ונשיאת גדי קטן על כתפו לצורך שחיטה - מותרים, למרות שיש בזה טרחה והיה אפשר לעשותה מערב יו"ט⁵⁷.

עד כאן הוא כלל אחד שקבעו חכמים להיתר עשיית מלאכת אוכל נפש ביו"ט, שאי אפשר היה לעשות את המלאכה בערב יום טוב - מחמת אחת מג' הסיבות הנ"ל.

כלל ב: מלאכה שדרכה להיעשות בכמות קטנה, ולא לימים רבים

< כלל נוסף קבעו חכמים כדי שיהיה מותר לעשות מלאכת אוכל נפש ביו"ט (המותרת מן התורה), שמדובר במלאכה הנעשית בדרך כלל (ביום חול) בכמות קטנה לאותו היום, ואינה נעשית בבת אחת בכמות גדולה לצורך אכילת ימים רבים. אך מלאכות שדרכן להיעשות (ביום חול) בכמות גדולה לצורך אכילת ימים רבים, אסרו חכמים לעשותן ביו"ט - אפילו בכמות קטנה לצורך אכילה ביו"ט.

טעם האיסור:

< חכמים חששו, שאם יתירו לאדם לעשות ביו"ט מלאכות מסוג זה - בכמות קטנה לצורך אוכל נפש ביו"ט, יבוא לעשותן ביו"ט בכמות גדולה כדי שיהיה לו לימים רבים, כי כך היא הרגילות במלאכות אלו, "ולא יהיה לו פנאי להתעסק בשמחת יו"ט"⁵⁸.

כללים יסודיים:

1. איסור זה הוא גם במקרה שאם היה עושה מלאכות אלו מערב יו"ט היה טעם האוכל נפגם, או שהיה נגרם לו הפסד ממון, ואפילו במקרה של אונס גמור שלא היה

57. תצה.ד.

58. תצה.ט.

יכול כלל לעשות את המלאכה מערב יו"ט - מ"מ אסרו חכמים לעשות מלאכות אלו ביו"ט מחמת חשש הנ"ל⁵⁹.

2. האיסור לעשות ביו"ט מלאכות שדרכן להיעשות לימים רבים, הוא גם אם יעשה אותן בשינוי מאופן עשיית המלאכה בחול. דבמלאכות אלו לא יועיל שינוי להתירם ביו"ט⁶⁰.

דוגמאות למלאכות הנעשות לימים רבים:

< מלאכות אוכל נפש שחכמים אסרו לעשותן מפני שדרכן להיעשות לימים רבים, הן: קצירה ובצירה, דישה, עימור, זרייה, ברירת מיני תבואה, טחינה בריחיים, הרקדה (ניפוי ראשון של קמח), תלישה מהמחובר⁶¹, סחיטת פירות⁶² ודריכת ענבים וזיתים, חליבת הבהמה, צידה⁶³.

וראה לקמן, שחלק ממלאכות אלו נאסרו לגמרי ביו"ט, וחלק נאסרו רק באופנים מסוימים, וכפי שיפורט בעז"ה בכל מלאכה ומלאכה במקומה.

59. שם.

60. שם.

61. תולדת קצירה.

62. תולדת דישה.

63. שם.

פרק ד

כללים בהיתר מלאכת אוכל נפש ביו"ט

כלל א: מלאכת אוכל נפש ביו"ט - 'הותרה' ולא 'דחוייה'

< הקדמה: כאשר יש סתירה בין שני ערכים הלכתיים והאחד גובר על השני, לדוגמא 'שבת' ו'פיקוח נפש' (שפיקו"נ דוחה שבת), ניתן להבין זאת בשני אופנים: א. השבת אינה מתנגשת כלל עם פיקוח נפש, שכן במקום שיש פיקו"נ מצוות שמירת השבת לא נאמרה כלל. אופן זה נקרא 'הותרה', ז"א שהשבת הותרה במקרה של פיקוח נפש. ב. באמת מצוות שמירת השבת קיימת גם במקרה של פיקוח נפש, ואכן יש התנגשות בין שני הערכים, אלא שהערך של שמירת החיים גובר על הערך של שמירת השבת, ואנו מוותרים על שמירת השבת ומעדיפים את הצלת חייו של האדם. אופן זה נקרא 'דחוייה', ז"א שהשבת נדחית במקרה של פיקוח נפש.

לגבי היתר עשיית מלאכות ביו"ט לצורך אוכל נפש, דעת אדה"ז שאין כל התנגשות בין 'איסור המלאכה' לבין הצורך של 'אוכל נפש', מפני שמלכתחילה לא אסרה תורה את המלאכות כאשר הן נעשות לצורך אוכל נפש ביו"ט. כלומר: צורך או"נ ביו"ט הוא בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוייה' (להגדרה זו השלכות מעשיות רבות, ראה להלן בפנים).

זה לשון אדה"ז⁶⁴: "ואין אומרים יו"ט דיחוי אצל מלאכת אוכל נפש, שהרי האכילה אינה כל כך מצוה גדולה שתדחה עשה ול"ת דיו"ט. אלא על כרחך הותרה לגמרי לצורך אכילה" ע"ש.

אין צורך להימנע מלעשות מלאכות אוכל נפש:

< על פי זה אין צורך להשתדל להכין את האוכל ביו"ט ללא עשיית מלאכה, אלא כאשר מבחינה הלכתית מותר לעשות מלאכה בהכנת האוכל, מותר גם לכתחילה להכין את האוכל על ידי עשיית מלאכה ואין צורך להימנע מכך.

לדוגמא⁶⁵: כאשר אדם צריך לברור ביו"ט בין אוכל לפסולת, אם האוכל והפסולת שווים בכמותם והטרחה בברירת הפסולת שווה לטרחה בברירת האוכל, מותר לו לברור גם את הפסולת מתוך האוכל - ואפילו במקרה שכוונתו לאכול לאלתר, שאם היה בורר את האוכל מתוך הפסולת לא הייתה בזה מלאכה כלל אפילו בשבת, ואם היה בורר את הפסולת מתוך האוכל הייתה בזה מלאכה בשבת, בכל זאת ביו"ט

64. תקי, קו"א סק"ב.

65. תקי"ד.

מותר לו גם לברור את הפסולת מתוך האוכל. הטעם לזה⁶⁶ הוא מפני שמלאכת אוכל נפש 'הותרה' ביו"ט לגמרי, ואינה בגדר 'דחויה' בלבד.

הטעם שא"צ להימנע מעשיית המלאכה:

לכאוי יש להקשות:

לעיל הבאנו כלל⁶⁷, שכל מלאכת אוכל נפש שניתן לעשותה מערב יו"ט, אסור לעשותה ביו"ט (כדרכה). מ'כלל' זה נמצא לכאוי שיש לחסוך ככל האפשר בעשיית מלאכות ביו"ט. אם כך לכאוי היה צ"ל עד"ז גם בנדון שלפנינו לגבי עשיית מלאכה ביו"ט עצמו, שכל הכנת אוכל שניתן לעשותה ללא עשיית מלאכה, יהיה אסור לעשותה ע"י מלאכה. אם כך צריך ביאור מדוע בנידו"ד אין צורך להשתדל להימנע מעשיית מלאכה ביו"ט?

הביאור בזה:

האיסור מדרבנן לעשות מלאכה שניתן היה לעשותה מערב יו"ט, אין מטרתו לחסוך בעשיית מלאכות ביו"ט, אלא זהו רק כדי שלא יהיה עסוק כל משך היו"ט בעשיית מלאכות ויתבטל משמחת יו"ט, לכן קבעו חז"ל שכל אוכל שניתן להכינו בערב יו"ט, יש לעשות כן ואין להכינו ביו"ט (- תוך כדי עשיית מלאכה)⁶⁸. אך בנידו"ד שהכנת האוכל בין כך תהיה ביו"ט, כיון שמדובר בסוג אוכל שמותר להכינו ביו"ט עצמו ע"י עשיית מלאכה (כגון שייפגם טעמו אם יכינו אותו בערב יו"ט), נמצא שבין כך האדם יטרח ביו"ט להכין אוכל זה ולא ינוח במהלך הכנת האוכל, לכן במצב כזה מותר גם לכתחילה להכין את האוכל תוך כדי עשיית מלאכה, וא"צ להכינו דווקא ללא עשיית מלאכה, כיון שמלאכת או"ג המותרת ביו"ט 'הותרה' לגמרי ביו"ט ואינה בגדר 'דחויה' בלבד.

דיון בעניין הרתחת מים ביו"ט:

< יש מי שכתב, שהרוצה להרתיח מים ביו"ט ויש לפניו מים חמים שהתבשלו כבר ועדיין היד סולדת בהם, ומים שעדיין לא התבשלו, אסור לו להרתיח ביו"ט את המים שלא התבשלו אלא עליו להרתיח דווקא את המים שהתבשלו והיד סולדת בהם. כיון שכאשר ירתיח את המים שלא התבשלו הרי יעשה בהם מלאכת בישול כיון שכעת הם קרים. אך כאשר ירתיח את המים שהתבשלו והיד סולדת בהם לא תהיה בזה מלאכת בישול, כיון שאין בישול אחר בישול כאשר מרתיח דבר שהיד סולדת בו⁶⁹. לכן עליו לעשות את פעולת ההרתחה שהוא מבקש לעשות, במים המבושלים דווקא, כדי שלא תיעשה מלאכה.

66. תקי, קו"א סק"ג.

67. כלל הא'.

68. תצה"ז.

69. שיח"ט.

ויש לעיין אם קביעה זו תהיה נכונה גם לשיטת אדה"ז שמלאכת אוכל נפש 'הותרה' ביו"ט ואינה רק 'דחוויה' - עד שכאשר אדם צריך לברור ביו"ט בין אוכל לפסולת השווים בכמותם וטרחתם, מותר לו לברור דווקא את הפסולת, ואפילו במקרה שבשבת הייתה בזה מלאכה גמורה, כיון שאין כל צורך להימנע מעשיית מלאכה ביו"ט לצורך או"נ - דלפי"ז גם בנידון חימום המים לכאו' יוכל לחמם את המים שלא התבשלו עדיין, וא"צ לחמם דווקא את המים שהתבשלו והיס"ב כדי להימנע מעשיית מלאכה, כיון שאין כל צורך להימנע מעשיית מלאכה לצורך אוכל נפש ביו"ט.

(ולפלפולא יתכן לומר, שגם לדעת אדה"ז צריך להרתיח דווקא את המים שהתבשלו והיס"ב, מפני שמדובר על אותה פעולה ממש של הרתחת מים, והחילוק הוא רק איזה מים ירתיח בפעולתו, ולכן אם יכול לעשות את אותה פעולה ממש בחפץ שלא תיעשה בו מלאכה, אסור לו לעשות את אותה פעולה ממש בחפץ שתיעשה בו מלאכה. אך לגבי ברירה שבפרטיות מדובר על פעולה קצת שונה, דכאן בורר אוכל וכאן בורר פסולת, הנה בזה אין עליו חיוב לעשות דווקא פעולה כזו שלא תהיה בה מלאכה, ויכול לעשות פעולה שתיעשה בה מלאכה, כיון שמלאכת אוכל נפש 'הותרה' ביו"ט. ויש לדון בזה).

כלל ב: היתר מלאכת אוכל נפש - רק כאשר יש צורך יו"ט בדבר

< ההיתר לעשות ביו"ט מלאכת אוכל נפש, הוא רק אם יש במאכל או בדבר שעושה בו את המלאכה עכ"פ "קצת צורך יו"ט"⁷⁰. אך אם אין בדבר צורך יו"ט כלל, הרי המלאכה אינה נעשית לצורך או"נ ביו"ט ויהיה אסור לעשות את המלאכה.

להלן דוגמאות למעשה:

1. אדם שיש לו מספיק פת חמה וטרייה לאכילת יו"ט, אסור לו לאפות פת נוספת ביו"ט.

וכן אדם שיש לו מספיק פת מערב יו"ט, ואין לו עניין מיוחד לאכול ביו"ט דווקא פת חמה וטרייה, אסור לו לאפות פת נוספת ביו"ט שלא לצורך⁷¹.

כך הוא גם לגבי בישול אוכל ביו"ט כאשר יש לו מספיק אוכל טרי מערב יו"ט, או כאשר אינו מקפיד על אכילת אוכל טרי דווקא.

2. לאידך, אדם שיש לו פת שנאפתה בערב יו"ט, והוא רוצה לאפות ביו"ט פת אחרת על מנת לאכול ביו"ט פת חמה וטרייה שנילושה היום, מותר לו לאפות את הפת ביו"ט כיון שהמלאכה נעשית לצורך יו"ט⁷².

70. ראה תצה.ג.

71. תקו.יג.

72. ש.ם.

כמו"כ, אדם שיש לו מספיק מאכלים שהתבשלו בערב יו"ט, אך הוא רוצה לבשל ביו"ט אוכל נוסף כדי לאכול ביו"ט אוכל טרי דווקא, מותר לו לבשל ביו"ט.

3. אדם שיש לו מספיק 'פת קיבר'⁷³ והוא רוצה לאפות 'פת נקיה' לצורך יו"ט, מותר לו לאפות את הפת ביו"ט⁷⁴.

כלל ג: מלאכה שעיקר ייעודה אינו לצורך או"נ - האם הותרה לצורך או"נ

< בדברי אדה"ז בכמה מקומות נמצא, שההיתר לעשות ביו"ט מלאכה לצורך אוכל נפש נאמר גם במלאכה שעיקר ייעודה אינו לצורך או"נ. כגון:

1. מלאכת תופר הותרה לדעת אדה"ז לצורך אוכל נפש, ולכן מותר לתפור עוף ממולא בבשר וביצים וכדומה כדי לבשלו⁷⁵ - זאת למרות שמלאכת תופר נועדה בעיקרה לתפירת בגדים ולא לצורך אוכל נפש כמובן.

2. האיסור לגבן גבינה בשבת הוא משום תולדת בונה, כמבואר בשוע"ר⁷⁶ ש"אם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשה גוף אחד הרי זה תולדת בונה". ולעניין גיבון גבינה ביו"ט כתב אדה"ז⁷⁷ שהאיסור בזה הוא "לפי שאפשר לעשותה מערב יו"ט, שהגבינה הישנה טובה מהחדשה" - ולא כתב שהאיסור בזה הוא מפני שעיקר ייעוד מלאכת בונה אינו לצורך אוכל נפש. הרי שזו אינה סיבה לאסור את עשיית המלאכה במקרה שהוא צורך אוכל נפש ביו"ט.

3. לדעת אדה"ז מלאכת כיבוי הותרה לצורך אוכל נפש. כגון במקרה שהתנור מלא גחלים ואין לו מקום להניח את הפת, או כאשר התנור חם כל כך עד שהפת תישרף אם לא יגרוף גחלים לצדדי התנור, שמותר לו לגרוף גחלים לצד ואפילו במברשת הטבולה במים, למרות שיעשה בזה כיבוי של חלק מהגחלים, ד"כיון שאי אפשר לאפות בלא כיבוי, הרי כיבוי זה צורך אוכל נפש, ומותר כמו שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש"⁷⁸.

- הרי שמלאכת כיבוי הותרה לצורך אוכל נפש, למרות שמלאכה זו אינה מיועדת בעיקרה לאוכל נפש.

4. מלאכת ממרח הותרה ביו"ט לצורך אוכל נפש⁷⁹, למרות שממרח הוא תולדת ממחק⁸⁰ ומלאכת ממחק אינה שייכת באוכל נפש א"כ עיקר המלאכה לא באה לצורך אוכל נפש.

73. לחם גס, שלא הוצאו ממנו הסובין.

74. שם.

75. תקט,ח.

76. שיט,כו.

77. תקי,יא.

78. תקז,יב. שם יד.

79. תקז,כ.

80. ראה שיד,כא. תקיד,יא.

וע"ע בהערה⁸¹.

כלל ד': למעט בטרחה בעשיית מלאכת אוכל נפש

< מלאכת אוכל נפש שיכולה להיעשות באופן שתהיה פחות טרחה בעשייתה, אסור לעשותה באופן המצריך טרחה רבה יותר. לכן:

1. הרוצה לברור בין אוכל לפסולת, כאשר האוכל מרובה על הפסולת יש לברור דווקא את הפסולת מתוך האוכל, כדי למעט בטרחת יום טוב⁸².
2. הרוצה להסיק את התנור ביו"ט ויש לו עצי הסקה גדולים, יכניס אותם לתנור כמו שהם בלי לבקע או לחתוך אותם אפילו בסכין, כיון שזו טרחה שאינה צריכה שהרי הם ראויים להסקה כמו שהם⁸³.
3. אך "מותר לאפות בפורני, דהיינו תנור גדול ופיו מן הצד כעין תנורים שלנו. ואף על פי שהוא טורח טרחה מרובה יותר משהיה אופה בתנור קטן שפיו למעלה, מכל מקום כיון שהוא צריך לכך כגון שיש לו אוכלין הרבה וצריך להרבה פת, אין חוששין לטרחה מרובה"⁸⁴. והיינו שבמקרה זה נחשב לטרחה הצריכה, כיון שכאשר צריך לאפות הרבה פת, הדרך היא לאפות זאת בתנור גדול.

טעם האיסור לטרוח:

< נמצא שיש חילוק בין טרחה בעת עשיית המלאכה - שיש למעט בה ככל האפשר, לבין עצם עשיית המלאכה - שמותר לעשות מלאכה בהכנת אוכל נפש ואין צריך להשתדל להכין את האוכל באופן שלא תיעשה מלאכה כנ"ל.

החילוק בין הדינים נובע מכך, ש"מלאכת אוכל נפש הותרה ביו"ט ולא דחוייה⁸⁵, אבל טרחה שאינה צריכה לא הותרה מעולם"⁸⁶.

81. להעיר, שמההיתר למלוח בשר לצורך אוכל נפש ביו"ט למרות העיבוד שנעשה לבשר (תק, ג), אין ראייה שהתירו לצורך או"נ מלאכה שעיקר ייעודה אינו צורך או"נ - כמו מלאכת מעבד שעיקר ייעודה הוא עיבוד עורות ולא עיבוד אוכל נפש, שהרי מן התורה אין עיבוד באוכלים כלל ורק מדרבנן יש עיבוד באוכלים (שכ"ב), וממילא מן התורה אין סיבה מלכתחילה לאסור את מליחת הבשר אפילו בשבת, וכל איסורו משום מעבד הוא רק מדרבנן. וראה תצט"ט לעניין מליחת חלב שאסורה מן התורה כיון שאינו אוכל גמור ע"ש.

82. תקי, ד.

83. תקא, ד.

84. תקז, א.

85. כנ"ל.

86. תקי, קו"א סק"ג ע"ש.

כלל ה: מלאכת אוכל נפש - לצורך אכילת כזית ביו"ט

< לשיטת אדה"ז⁸⁷, היתר מלאכת או"נ ביו"ט הוא רק אם יאכל כזית מן הדבר ביו"ט, אך לצורך אכילת פחות מכזית ביו"ט לא הותרה מלאכת או"נ.

כלל ו: מלאכת אוכל נפש - לצורך חברו

< היתר מלאכת או"נ הוא גם לצורך אכילת אדם אחר ביו"ט.
< באחרונים דנו אם מותר לעשות מלאכת או"נ עבור אכילת אדם אחר ביו"ט, כאשר למבשל עצמו אסור לאכול את הדבר ביו"ט כי אם בחול. כגון האם מותר לאדם שאינו אוכל שרויה בפסח, לבשל קניידלך בפסח עבור אדם האוכל שרויה. ואכמ"ל.

כלל ז: מלאכת אוכל נפש - לצורך גוי או בהמה

1. היתר עשיית מלאכת או"נ הוא רק לצורך אכילת ישראל, אך לצורך אכילת גוי או בהמה אסור מן התורה לעשות מלאכת או"נ ביו"ט.

דין זה הוא גם אם יש לישראל צורך להאכיל את הגוי והבהמה ביו"ט, כגון שמדובר בעוזרת בית שלו או בבהמה שלו שמזונותיהם עליו, בכל זאת אסור מן התורה לישראל לעשות ביו"ט מלאכת אוכל נפש עבורם, "שנאמר 'הוא לבדו יעשה לכם', לכם ולא לנכרים, לכם ולא לבהמה"⁸⁸.

2. אסור להוציא מרשות לרשות ביו"ט עבור גוי, ואסור לישראל גם לשלוח גוי שיוציא מרשות לרשות עבור גוי⁸⁹.

3. יהודי המבשל אוכל נפש ביו"ט עבור עצמו, מותר לו לשים חתיכות נוספות באותה קדרה - לפני שהניחה על גבי האש - לצורך עבדו ושפחתו הכנעניים או עבור כלבו שמזונותיהם עליו⁹⁰. כך הדין גם לגבי הוספת אוכל עבור עובד זר שיש לו בביתו שמזונותיו עליו.

אך אסור לישראל לשים חתיכות נוספות בקדרה שלו עבור גוי סתם שאין מזונותיו עליו, כיון שחוששים שיבשל עבורו קדרה נוספת ולא רק ירבה בשבילו בקדירת ישראל בעל הבית, ויעבור על איסור דאורייתא⁹¹.

4. אסור לישראל להזמין גוי שיבא לאכול אצלו ביו"ט, גזירה שמא יבשל בשביל הגוי קדירה נוספת ויעבור על איסור דאורייתא⁹².

87. תנח"ז.

88. תקיב,א.

89. שם.

90. תקיב,ג-ד ע"ש הפרטים.

91. תקיב,ג.

92. תקיב,א.

בעניין זה חמור יו"ט משבת: בשבת מותר להזמין גוי לאכול אצל⁹³, מפני שבשבת לא חוששים שיבשל עבור הגוי שהרי אסור לבשל בשבת גם עבור עצמו.
5. מותר לטלטל ביו"ט מאכל בהמה ולהאכיל את בהמתו אוכל שראוי רק לבהמה, ובלבד שלא יעשה בזה מלאכה כלל⁹⁴.

כלל ה: עשיית מלאכה על ידי גוי ביו"ט

< מלאכות שאסור לישראל לעשותן ביו"ט מן התורה, אסור לישראל גם לומר לגוי שיעשה אותן, מפני שאמירה לעכו"ם 'שבות' ביו"ט כמו בשבת⁹⁵.

אבל מלאכה האסורה ביו"ט רק מדרבנן - שאמירה לעכו"ם לעשותה היא 'שבות' דשבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותה באחד המקרים דלקמן⁹⁶:

1. במקרה שיש 'מקצת חולי'.
2. לצורך מצוה, כגון להביא שופר מחצר לחצר שאין ביניהם עירובי חצרות.
3. לצורך גדול אפילו שאין בזה צורך מצוה (וראה בסמוך הגדרת 'צורך גדול' לדעת אדה"ז).
4. במקרה של הפסד גדול, כגון להכניס לבית סחורה שהיא מוקצה המתקלקלת בגשם.
5. הט"ז⁹⁷ מתיר אמירה לעכו"ם באיסור דרבנן גם לצורך שמחת יו"ט, אך אדה"ז לא הביא היתר זה.

אמירה לגוי ביו"ט להדליק חשמל או מזגן:

< יש אחרונים שהתירו לומר לגוי ביו"ט להדליק חשמל או מזגן וכדו' לצורך גדול, כגון כאשר כבה האור בבית, או כאשר כבה המזגן וחם בבית. מפני שהדלקת חשמל או מכשיר חשמלי אסורה ביו"ט מן הטעם שמוליד אש חדשה שהוא איסור דרבנן בלבד⁹⁸ (ולא כמו בשבת שלדעת רוב הפוסקים הדלקת חשמל אסורה מן התורה), וממילא במקום צורך גדול התירו חכמים לומר לגוי להדליקו, כיון שהוא 'שבות' דשבות' לצורך גדול⁹⁹.

93. שכה,א.

94. תקיב,ו.

95. תצה,י. תקי,ב.

96. שו"ב לגבי אמירה לעכו"ם בשבות דשבות בשבת, וכך יהיה הדין גם ביו"ט.

97. תקי,ו.

98. תקב,א. כדלקמן.

99. ואמנם הדלקת חשמל להאיר והדלקת מזגן אינם צורך אוכל נפש, אך במלאכת הבערה אומרים 'מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש' כדלקמן.

אך יש להעיר, שלדעת אדה"ז¹⁰⁰ אין להקל בשבת באמירה לעכו"ם באיסור דרבנן, אלא ב"דברים הצריכים בשבת צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת" ע"ש. נמצא שלדעת אדה"ז לא מספיק 'צורך גדול' סתם, ורק במקרה שהדלקת החשמל היא "צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת", יהיה מותר לומר לגוי להדליק את החשמל או המזגן ביו"ט, והיינו כאשר יש בבית חושך גמור, או כאשר חם מאד בבית.

ולדעת הט"ז (הנ"ל) שהתירו אמירה לעכו"ם באיסור דרבנן גם משום שמחת יו"ט, לכאן תהיה מותרת אמירה לעכו"ם בנידו"ד גם אם אין בזה "צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם", מפני שהדבר פוגע עכ"פ בשמחת יו"ט. אלא שבדברי אדה"ז לא מפורש ששמחת יו"ט מתירה אמירה לעכו"ם באיסור דרבנן (כנ"ל).

כלל ט: עבר ועשה ביו"ט פעולה שאסור לעשותה

< במקרה שיהודי עשה ביו"ט פעולה שאסור לעשותה, כגון שעשה מלאכה האסורה ביו"ט מן התורה, או שעשה פעולה האסורה ביו"ט רק מדרבנן (כגון שעשה מלאכה או"נ שאפשר היה לעשותה בערב יו"ט, או שהוליד אש חדשה), הקילו בזה חכמים יותר מפעולה כזו שנעשתה בשבת:

כאשר עשה ביו"ט פעולה האסורה מן התורה, אסור ליהנות מן הדבר ביו"ט, אך מותר ליהנות ממנו מיד במוצאי יו"ט גם אם עשה במזיד, וחכמים לא קנסו אותו שיצטרך להמתין במוצאי יו"ט "בכדי שיעשה" כמו שקנסו בשבת¹⁰¹, מפני ש"לא ראו חכמים לקנסו על איסורי יו"ט הקלים, אלא על איסורי שבת החמורים"¹⁰².

ואם עשה ביו"ט פעולה האסורה רק מדרבנן, מותר ליהנות מן הדבר אפילו ביו"ט עצמו (ולא כמו בשבת שאסור ליהנות מן הדבר בשבת עצמה), וזהו ג"כ מאותו טעם "שלא קנסו חכמים להעושה מלאכה ביו"ט, כמו שקנסו להעושה מלאכה בשבת החמורה"¹⁰³.

100. שכה,טז.

101. שיח.א. שכג.ח. שלט.ז.

102. תקג.ג.

103. תקב.א. תקג.ג.

פרק ה

מתוך שהותרה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך

< למרות שבפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש" מצינו היתר לעשות מלאכות ביו"ט כאשר עשייתן היא לצורך אכילה ביו"ט (אוכל נפש), מ"מ "קבלו חכמים"¹⁰⁴ שמלאכות אוכל נפש שהותרו מן התורה לצורך אכילה ביו"ט, הותרו מן התורה במקרים מסוימים גם שלא לצורך אכילת יו"ט.

על זה נאמר הכלל: "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש, הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש".

להלן נפרט את הכללים מתי אומרים דין 'מתוך':

כלל א: כאשר המלאכה היא 'צורך יו"ט'

< היתר עשיית מלאכה שלא לצורך אוכל נפש מדין 'מתוך', הוא בתנאי שיהיה במלאכה "קצת צורך יום טוב", והיינו או צורך הנאת הגוף, או צורך מצוה עוברת או מנהג שזמנם ביו"ט¹⁰⁵, כמו שנפרט:

א. 'צורך הנאת הגוף' - דוגמאות למעשה:

'מתוך' במלאכת הבערה:

1. מלאכת הבערה ביו"ט הותרה לא רק לצורך בישול ואפייה (אוכל נפש), אלא גם לצורך הדלקת מדורה כדי להתחמם כנגדה¹⁰⁶, ואפילו אם הקור אינו גדול כל כך¹⁰⁷. וכן לצורך הדלקת נר שיאיר את הבית ויוכל לעשות בו כל צרכיו¹⁰⁸. הסיבה לכך היא מפני שחימום או תאורה בבית נחשבים צורך יו"ט שיש בו הנאת הגוף.

2. מותר לפתוח את ברז המים ברדיאטורים של ההסקה המרכזית (שהדליק אותה בערב יו"ט, או שנדלקה ביו"ט ע"י שעון שבת), בין בשעה שההסקה עובדת ובין בשעה שהיא כבויה, למרות שהמים שברדיאטורים אלו יתערבבו במים הרותחים שבמערכת ויתבשלו ע"ז, מפני שבישול ביו"ט לצורך חימום הבית מותר מדין 'מתוך'.

104. תצה.ג.

105. תצה.ג-ד.

106. תקיא.א.

107. תקיא.ג.

108. תצה.ד.

3. מותר לחמם מים על הכיריים ביו"ט (ע"י העברה מאש דולקת), או להשתמש במים חמים מהבویلער (למרות שנכנסים במקומם מים קרים לבוילער ומתבשלים) - לצורך רחיצת כלי אכילה שהתלכלכו ביו"ט, כאשר הכלים מאוסים ורוצה שהמקום יהיה נקי לכבוד יו"ט. מפני שאומרים 'מתוך' במלאכת בישול והבערה כאשר הדבר הוא צורך יו"ט.

אך אם הכלים התלכלכו בערב יו"ט אסור לחמם מים ביו"ט כדי להדיחם, ואסור גם להשתמש לכך במים מהבویلער, שהרי היה יכול לעשות זאת בערב יו"ט. רק אם היה אנוס בערב יו"ט יכול לעשות זאת ביו"ט, או שיעשה זאת ביו"ט בשינוי כנ"ל.

'מתוך' במלאכת הוצאה:

< גם מלאכת הוצאה מרשות לרשות הותרה ביו"ט (לא רק לצורך אוכל נפש - כאשר מוציא את האוכל על מנת לאוכלו ברשות האחרת¹⁰⁹, כי אם גם) לצורך הוצאת חפציו מרשות לרשות¹¹⁰ על מנת להשתמש בהם ברשות האחרת, כיון שיש בזה צורך יו"ט של הנאת הגוף.

אלו דוגמאות של 'מתוך' לצורך הנאת הגוף.

ב. קיום מצווה עוברת, או מנהג, שזמנם בו ביום:

< מדין 'מתוך' הותרה עשיית מלאכה לצורך קיום מצוה או מנהג השייכים ליו"ט, כיון שנחשבים 'צורך היום'. כגון:

'מתוך' במלאכת זורה:

< מותר ביו"ט של פסח לפורר ולזרות את החמץ לרוח לצורך קיום מצוות ביעור חמץ, כיון שמלאכת "הזרייה לרוח (ש) הותרה ביו"ט מן התורה לצורך אכילה, הותרה לגמרי אפילו שלא לצורך אכילה, ובלבד שיהיה בהן צורך יו"ט¹¹¹.

'מתוך' במלאכת בורר:

< מותר לברור בגדים על מנת ללבושם ביו"ט, משום כבוד יו"ט¹¹².

'מתוך' במלאכת הבערה:

1. מותר ביו"ט להדליק הרבה נרות יו"ט - לכבוד יו"ט¹¹³.

2. מותר להבעיר אש ביו"ט כדי לחמם מים לטהר בהם את המת, כיון "שהיא מצוה שזמנה בו ביום"¹¹⁴.

109. תצה.ב.

110. תצה.ד.

111. תמו.ה.

112. ראה לקמן במלאכת בורר.

113. תקיד.יג. כגון בהדלקת נרות יו"ט ע"י האישה. וע"ע לקמן לגבי נרות בית הכנסת.

114. תקכו.ג.

3. להעיר, שהמוצא חמץ ביו"ט כופה עליו כלי וישרפנו בחול המועד ואין אומרים 'מתוך' להתיר לשרפו ביו"ט. זאת מפני שמן התורה יכול לפוררו ולזרותו לרוח כנ"ל או להשליכו לנהר¹¹⁵, ואין זה צורך יו"ט דווקא לשרפו.

'מתוך' במלאכת הוצאה:

1. מותר להוציא מרשות לרשות - כגון לקחת לבית הכנסת - חפץ הנצרך למצוות היום כמו שופר או לולב, כיון שזהו צורך יו"ט.

מותר להוציא את השופר אפילו לצורך תקיעה לנשים למרות שהן אינן חייבות במצוות שופר¹¹⁶, מפני שהן עכ"פ מקיימות מצווה כאשר הן שומעות תקיעת שופר. וכן מותר להוציא את הלולב אפילו לצורך קיום מנהג הנענועים בלבד, או לצורך ברכה של קטן שהגיע לחינוך.

וכן מותר ביו"ט לקחת סידורים ומחזורים לבית הכנסת כשצריך להתפלל בהם בו ביום, וכן מותר להוציא מרשות לרשות מחזור כדי לקיים את מנהג ה'תשליך'.

2. מותר להוציא מרשות לרשות ספר תורה כדי לקרות בו¹¹⁷.

3. מותר להוציא מרשות לרשות תינוק כדי למול אותו מילה בזמנה¹¹⁸.

4. הרוצה ללכת להתפלל בבית הכנסת, או שרוצה ללכת לטייל כדי להוסיף בשמחת יו"ט, מותר לו לקחת עמו את התינוק - בין מפני שאינו יכול להשאירו לבד בבית, בין מפני שרוצה שגם התינוק ייהנה מן הטיול, ואין בזה איסור הוצאה מרשות לרשות, כיון שהולך לדבר מצוה של תפילה בבית הכנסת או טיול לשמחת יו"ט¹¹⁹.

5. מותר לטלטל את הטלית גדול ביו"ט ולהוציאו מרשות לרשות בידי - למרות שיכול ללבשה, מפני שמלאכה שהותרה מדין 'מתוך' היא בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוויה'¹²⁰, ופעולה שהיא בגדר 'הותרה' אין צורך להימנע מלעשותה.

6. משום כבוד יו"ט מותר לאישה ללבוש תכשיטים ולצאת עמהם לרה"ר.

7. מותר להוציא את הזבל מביתו לרשות הרבים כאשר הדבר מפריע לו, כיון שנחשב צורך היום.

8. מותר לישראל להוציא את המת ביו"ט¹²¹ מרשות לרשות כדי לקברו, כיון "שהיא מצוה שזמנה בו ביום"¹²².

115. תמו"ה.

116. תקפ"ט, ב.

117. תקי"ח, א.

118. ש"ס.

119. תקי"ח, א.

120. תקי קו"א סק"ב וכדלקמן.

121. יו"ט ראשון.

122. תקכו"ג, אך אסור לישראל לחפור את הקבר או לכסות את המת בעפר ביו"ט ראשון כדלקמן.

ויש להעיר, שגם איסור דרבנן של טלטול מוקצה הותר לצורך מצוה שזמנה בו ביום, לכן מותר לישראל לטלטל את המת ביו"ט כדי להלבישו, לטהרו ולהניחו בקבר¹²³.

ג. חפץ שהותר להוציא מדין 'מתוך', הותר גם להחזירו מחשש גניבה:

1. לגבי סידורים וכדו' שמותר להוציאם מרשות לרשות לצורך יו"ט כדי להתפלל בהם בבית הכנסת - יש דין נוסף, ש"כשם שמותר להוליכן כך מותר להחזירן לביתו, אע"פ שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל שהרי אינו מחזירן אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו ואין זה צורך היום אלא צורך ממונו, אעפ"כ התירו לו חכמים להחזירן כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזירן"¹²⁴.

לפי זה, אדם שהוציא ביו"ט מרשות לרשות מגבת למקווה, טלית, מחזור, ד' מינים, שופר, או ספרים וכדומה לבית הכנסת, והוא חושש שהם ייגנבו או יאבדו אם ישאירם בבית הכנסת או במקווה, מותר לו גם להחזירם לביתו אפילו אם אין לו צורך בהם בביתו כלל (כגון שיש לו בביתו מגבת או מחזור אחרים, ואין לו גם צורך בטלית וכד' מינים בביתו). ההיתר להחזירם למרות שאין בזה 'צורך יו"ט' הוא "כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזירן".

2. היתר זה הוא רק במקרה שאין לו מקום שמור בבית הכנסת או במקווה (כגון לאקער) להשאירם בו. אך אם יש לו מקום שמור להשאירם בו ואינו צריך להם בביתו, אסור להוציאם מרשות לרשות על מנת להחזירם לביתו שלא לצורך.

3. כמו"כ, אדם שאוכל סעודת יו"ט (למשל) בבית הוריו, והביא לשם את חפציו מבית הכנסת (מחשש גניבה) - כיון שבית הוריו הוא מקום שמור ואין בו חשש גניבה, עליו להשאיר שם את החפצים ואסור להוציאם שוב מבית הוריו כדי לקחתם לביתו אחר הסעודה, כיון שזו הוצאה מרשות לרשות שלא לצורך יו"ט'.

ד. צליית הזרוע ביו"ט של פסח:

< ויש לעיין, מדוע אסור ביו"ט של פסח לצלות את הזרוע של ה"קערה"¹²⁵ (כאשר שכח לצלותה), הא אמנם לא אוכלים את הזרוע וממילא הצלייה איננה צורך אוכל נפש¹²⁶, מ"מ תהיה הצלייה מותרת מדין 'מתוך' לצורך קיום מנהג שיזמנו בו ביום, שהרי המנהג להניח על הקערה זרוע צלוייה?

123. תקכו,ג.

124. תקיח,א. התירו סופן משום תחילתן.

125. תעג,כא.

126. כמבואר בשוע"ר שם בטעם האיסור.

ומאי שנא מאפיית מצת מצווה שמותרת בליל יו"ט של פסח¹²⁷, למרות שאפיית מצת המצווה בערב פסח שהוא זמן הקרבת הפסח היא מנהג בלבד, דמעיקר הדין יוצאים י"ח גם לכתחילה במצות שנאפו כמה חודשים לפני פסח¹²⁸, ומ"מ האפייה ביו"ט מותרת כיון שנחשבת צורך יו"ט מחמת המנהג. וא"כ גם צליית הזרוע תיחשב צורך יו"ט מסיבה זו ותהיה מותרת ביו"ט? וצ"ע.

כלל ב': 'מתוך' - שלא לצורך יו"ט כלל

< אסור ביו"ט לעשות מלאכה מדין 'מתוך' - כאשר אין במלאכה צורך יו"ט כלל. כגון:

1. אסור לאדם להדליק נר ביו"ט כדי להראות את עשרו, כיון שאין בזה צורך יו"ט¹²⁹.
2. אסור ביו"ט להוציא מרשות לרשות מפתח של מגירה או ארון - שכספו מונח בהם, או שמונחים בהם דברים שאינו צריך להם ביו"ט כלל.
3. אך אם מונח במגירה אוכל או תכשיטים שהאדם זקוק להם ביו"ט וחושש להשאיר את המפתח בביתו, מותר לו לקחת את המפתח עמו ולהוציאו מרשות לרשות¹³⁰.

כלל ג': 'מתוך' - כדי למנוע צער ודאגה

< מדין הוצאת המפתח הנ"ל נמצא, שהאיסור להוציא מרשות לרשות מפתח של מגירה שכספו מונח בה (כיון שאין בזה 'צורך יו"ט'), הוא גם אם פוחד להשאיר את המפתח בביתו מחשש שיגנבו את כספו. היתר טלטול המפתח מחמת חשש גניבה, הוא רק אם מונחים במגירה דברים שצריך להשתמש בהם ביו"ט, כגון שיש במגירה אוכל או תכשיטים.

- ונמצא, שמניעת פחד ודאגה ביו"ט גרידא, אינם סיבה להתיר הוצאה מרשות לרשות.

לפי זה צריך לומר, שזה שמותר לטלטל תינוק שאינו יכול להשאירו בביתו (כשהולך לבית הכנסת או לטייל לשמחת יו"ט) כנ"ל, אין זה משום שאם התינוק יישאר בביתו יהיה לאביו צער ודאגה מגורלו, אלא זהו משום שאם לא יוכל לטלטלו ולקחתו עמו, גם אביו לא ילך לבית הכנסת או לטייל לשמחת יו"ט, שהרי אינו יכול להשאיר את התינוק בבית לבדו, ולא יוכל לקיים את חובתו להתפלל בציבור, וכן תיפגע שמחת יו"ט שלו אם לא יוכל לצאת לטייל, ואין זה רק עניין של צער ודאגה, לכן מותר לו לטלטל את התינוק במקרים אלו.

127. תנח,ד.

128. תנח,א-ב.

129. תקיד,יג. דאינו מתכוון בזה לכבוד יו"ט.

130. תקיח,א.

בזה יש לבאר את דיוק לשון אדה"ז¹³¹ שזה שמותר לו להוליך את התינוק עמו, הוא מפני "שהטיול הוא צורך שמחת יום טוב" ע"ש, הרי שנקט לשון חיובית של שמחת יו"ט ולא נקט לשון שלילית של מניעת צער ודאגה גרידא¹³².

טלטול מפתח הבית כשיחזור לביתו במוצאי יו"ט:

< על פי זה נמצא דין נוסף: אדם שיוצא מביתו ביו"ט והולך לאכול אצל אחרים, ומתכוון לחזור לביתו רק במוצאי יו"ט - כיון שלא יצטרך להשתמש ביו"ט במפתח ביתו שהרי אינו מתכוון לחזור לביתו ביו"ט, אסור לו לטלטל את המפתח מרשות לרשות כיון שאין בזה 'צורך יו"ט', ויש לו להחביאו במקום כלשהו לאחר שינעל את ביתו. או שישאיר את המפתח בבית ויטרוק את הדלת, ויפתח את ביתו במוצאי יו"ט על ידי קוד אלקטרוני (אם יש לו).

- רק במצב שהדרך היחידה לנעול את ביתו היא במפתח, ואין לו היכן להחביאו, ואם לא יוכל לקחת את המפתח עמו לא ילך להתארח בסעודה כלל כיון שאינו יכול להשאיר את ביתו פתוח, אז מותר לו לטלטל את המפתח מרשות לרשות, כיון שאם לא ילך להתארח בסעודה תיפגע שמחת יו"ט שלו (ואולי גם לא יהיה לו מה לאכול), ואין זה רק עניין של צער ודאגה שמא כספו ייגנב לו אם ישאיר את ביתו פתוח או שיחביא את המפתח על יד ביתו.

כלל ד': 'מתוך' בהוצאה מרשות לרשות - כאשר יש ספק אם ישתמש בדבר

1. נפסק בשו"ע, שמותר לאדם לטלטל עמו סכין כל משך היום טוב - אף לאחר שגמר את סעודתו, "לפי שהוא צריך לו כל היום, שאם יזדמן לו איזה פרי, יחתוך בו. אבל אם ידוע לו שלא יצטרך לסכין בהליכה זו, כגון שהולך לבית הכנסת, אסור להוליכו עמו"¹³³.

2. מדין זה נמצא, שמותר לאדם לטלטל כל דבר שיש סבירות וחשש שיצטרך לו ביו"ט, כגון מעיל ביום שיתכן שירד גשם, או רזרבה של בגדי תינוק או טיטולים להחלפה, וכל כיוצא בזה.

3. על דרך זה מותר לטלטל ד' מינים כדי שחברו יברך עליהם, למרות שיתכן שחברו כבר בירך ויתברר שלא היה צורך בטלטול. וכן מותר לטלטל ספר ללמוד בו, גם אם יתכן שלא יספיק ללמוד בו בפועל. זאת מפני שיש סבירות מסוימת שיודקק לדבר, וסגי בזה כדי שיהיה מותר להוציאו מרשות לרשות.

131. שם.

132. אך ראה משנ"ב ס"י תקיח סק"ג.

133. תקיח, סוף סעי' א.

כלל ה: הוציא מרשות לרשות שלא לצורך - בטעות

< אדם שהבחין באמצע הליכתו מרשות לרשות שיש בכיסו חפץ שאינו צריך לו במקום שהולך אליו, והוציאו שלא לצורך כלל: במידה ויגרום לו הפסד ממון ויהיה לו צער אם ישליכנו באמצע הדרך, כתבו הפוסקים¹³⁴ שיכול בדיעבד לסמוך על השיטות הסוברות שמדין 'מתוך' הותרה הוצאה לצורך הצלה מהפסד ממון ע"ש.

טלטול במקום שיש עירוב:

< במקום שיש עירוב ומותר לטלטל בו בשבת, מותר לטלטל ולהוציא מהבית לרחוב וכדו' גם דבר שאין בו צורך היום כלל כמו מפתח למגירה שמונח בה כספו, כיון שאין כאן מלאכה כלל¹³⁵.

כלל ו: 'מתוך' - לעניין טלטול מוקצה

< למרות ש'מתוך' מתיר לעשות מלאכות גמורות, הוא אינו מתיר את איסור טלטול מוקצה שמדרבנן - להתיר לטלטל מוקצה ביו"ט לשאר צרכיו שאינם צורך אוכל נפש (אפילו במקרה שמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש כגון במוקצה מחמת חסרון כיס כדלקמן).

- זאת מפני שלא אומרים 'מתוך' להתיר טלטול מוקצה שלא לצורך אוכל נפש.

כלל ז: 'מתוך' - במלאכות שאינן מיועדות לאוכל נפש

< בכללות ישנם ד' סוגי מלאכות:

1. מלאכות שאינן מיועדות בעיקרן לאוכל נפש, ואין בהן אפילו אפשרות רחוקה שיעשו אותן לצורך אוכל נפש.
2. מלאכות שאינן מיועדות בעיקרן לאוכל נפש, אך יש בהן אפשרות רחוקה שיעשו אותן לצורך אוכל נפש.
3. מלאכות המיועדות בעיקרן לאוכל נפש, אך חכמים אסרו לגמרי את עשיית המלאכה אפילו לצורך אוכל נפש.
4. מלאכות המיועדות בעיקרן לאוכל נפש, וגם מדרבנן מותר לעשותן ביו"ט לצורך אוכל נפש.

134. ראה פסק"ת סי' תקיח סק"ח.

135. תקיח, ב.

- דין 'מתוך' במלאכות אלו הינו כדלקמן:

בסוג 1:

< בסוג זה של מלאכות בוודאי לא אומרים 'מתוך' להתיר את עשיית המלאכה לשאר צרכיו. שהרי דין 'מתוך' מתבסס על היתר עשיית המלאכה לצורך אוכל נפש, ש'מתוך' זה מותר לעשותה גם שלא לצורך או"נ. אך סוג זה של מלאכות הרי לא הותר בפועל לצורך אוכל נפש - מפני שלא שייכת בהם עשייה לצורך אוכל נפש, וממילא אי אפשר להתיר מדין 'מתוך' את עשייתם שלא לצורך אוכל נפש, שהרי הם לא הותרו לצורך אוכל נפש.

לכן: אסור לישראל לבנות ביו"ט¹³⁶ ארון למת, או לחפור קבר למת, או לכסותו בעפר לאחר שהכניסוהו לקבר¹³⁷, מפני שמלאכות אלו של בונה או חופר אינן מיועדות לאוכל נפש ולא שייכת בהם אפשרות של עשייה לצורך אוכל נפש¹³⁸, וממילא לא שייך לומר בהם 'מתוך' להתירם שלא לצורך או"נ.

בסוג 2:

< במלאכות שאינן מיועדות בעיקרן לאוכל נפש, אך יש בהן אפשרות רחוקה שיעשו אותן לצורך אוכל נפש - יש לדון בשיטת אדה"ז בזה:

מצד אחד ניתן לדייק בדברי אדה"ז שניתן לומר בהם 'מתוך'. שהרי אדה"ז¹³⁹ דן מדוע לא אומרים 'מתוך' במלאכת כיבוי ע"ש, ולכאו' היה לו לומר הטעם משום שמלאכת כיבוי אינה מיועדת בעיקרה לאוכל נפש¹⁴⁰, ורק שיש מקרים חריגים שהכיבוי מועיל לאוכל נפש (כגון כאשר התנור מלא גחלים וצריך לגרוף חלק מהם לצד כדי שיהיה לו מקום להניח בו את הפת, ובזמן הגריפה נעשה כיבוי בחלק מהגחלים¹⁴¹), וממילא לא שייך לומר בזה 'מתוך'.

- ולכאו' יש ראייה מכאן, שלדעת אדה"ז גם במלאכה שאינה מיועדת בעיקרה לאוכל נפש, אם יש מקרה חריג שהמלאכה נעשית לצורך אוכל נפש והותרה לצורך זה, ניתן עקרונית לומר 'מתוך' להתיר מחמת זה את המלאכה גם לשאר צרכיו¹⁴².

אך לכאו' יש ראייה שלשיטת אדה"ז אין לומר 'מתוך' במלאכות מסוג זה. שהרי לדעת אדה"ז מלאכות תופר וממרח הותרו לצורך אוכל נפש, ולמרות זה לא אומרים בהם 'מתוך' להתירם שלא לצורך אוכל נפש¹⁴³. ובפשטות צ"ל שהטעם לזה הוא משום שעיקר ייעוד מלאכות אלו אינו לצורך אוכל נפש (דאב המלאכה של ממרח

136. ראשון.

137. תקכו"ג.

138. מלבד מגבן שהוא תולדת בונה כנ"ל.

139. תקו"ב.

140. דהבערה באה להכין את האוכל ולא כיבוי.

141. וראה לקמן במלאכת כיבוי כמה מקרים חריגים נוספים.

142. ולא כדעת המשנ"ב ס"ו תקיח סק"א.

143. כמו שיתבאר במלאכות אלו במקומם.

- שזהו ממחוק אינו שייך באוכל נפש. ומלאכת תופר עיקרה בתפירת בגדים ולא באוכל נפש), ובמלאכות שעיקרם אינו לצורך או"נ אין דין 'מתוך'.

- ובסברת הדבר יש לומר, שכיון שעיקר ייעוד המלאכה אינו לצורך אוכל נפש, הרי נמצא שעיקר המלאכה לא הותרה ביו"ט כלל, וממילא אין לומר 'מתוך' ממקרה חריג שהותר ביו"ט, להתיר מחמת זה לעשות מלאכות שלא לצורך אוכל נפש.

ויש לדון בשיטת אדה"ז בזה.

בסוג 3:

< במלאכות שהותרו מן התורה לצורך אוכל נפש, אומרים 'מתוך' לדעת אדה"ז גם כאשר חכמים אסרו לגמרי את עשיית המלאכה ובפועל לא ניתן לעשות את המלאכה לצורך אוכל נפש. דכיון שעכ"פ מן התורה המלאכה מותרת לצורך אוכל נפש, ניתן לומר 'מתוך' להתיר את עשיית המלאכה שלא לצורך אוכל נפש¹⁴⁴.

- כך נמצא בדברי אדה"ז¹⁴⁵ לגבי מלאכת זורה, שאומרים 'מתוך' להתיר את זריית החמץ לרוח ביו"ט של פסח - למרות שחכמים אסרו לגמרי זרייה לצורך אוכל נפש מפני שהדרך היא לזרות הרבה תבואה יחד לימים רבים¹⁴⁶.

בסוג 4:

< במלאכות הנעשות בעיקרן לצורך אוכל נפש, וגם מדרבנן מותר לעשותן ביו"ט לצורך אוכל נפש - בוודאי אומרים 'מתוך' להתיר לעשותן שלא לצורך אוכל נפש.

כגון במלאכות: בישול, הבערה, והוצאה מרשות לרשות.

כלל ח': 'מתוך' - רק כאשר הגוף נהנה מן המלאכה עצמה

< אומרים 'מתוך', רק ממלאכת אוכל נפש לפעולה שהגוף נהנה מן המלאכה עצמה. כגון במלאכת הבערה, 'מתוך' שמותר להדליק אש לצורך בישול אוכל נפש, מותר גם להדליק אש כדי להאיר או לחמם את החדר - שבמקרים אלו הגוף נהנה מן האש עצמה, שהיא עצמה מחממת ומאירה. וכן במלאכת הוצאה שמוציא חפציו מרשות לרשות על מנת להשתמש בהם, הרי גופו נהנה מן החפצים שעשה בהם את מלאכת ההוצאה, א"כ הנאתו היא מן המלאכה עצמה¹⁴⁷.

אך לא אומרים 'מתוך' ממלאכת אוכל נפש לפעולה שהגוף אינו נהנה מן המלאכה עצמה. כך ניתן לבאר את כוונת אדה"ז בדבריו לגבי מלאכת כיבוי, שלא אומרים 'מתוך' ממקרה שהכיבוי הוא צורך אוכל נפש (כגון שהתנור מלא גחלים וצריך

144. ולא כדעת המשנ"ב שם.

145. תמו"ה.

146. תצה"ט.

147. תצה"ד.

לגרוף חלק מהם כדי שיהיה מקום בתנור להניח עליו את הפת לצורך אפייתה, ובשעת הגריפה נוצר כיבוי של חלק מהגחלים, שכיבוי זה הוא צורך אוכל נפש כיון שבלעדי פעולת הגריפה לא תוכל להיות אפייה של הפת כלל) - שיהיה מותר 'מתוך' זה לכבות ביו"ט גם במקרה שהכיבוי איננו צורך אוכל נפש, כגון במקרה שאם לא יגרוף את הגחלים תישרף רק מקצת הפת ("קצה" הפת)¹⁴⁸. וביאר אדה"ז את הטעם שלא אומרים בזה 'מתוך', שזהו מפני שבמקרה שללא הכיבוי תישרף רק מקצת הפת 'אינו המלאכה נעשית בגוף האוכל נפש עצמו'¹⁴⁹ ע"ש. ויתכן שכוונת אדה"ז לומר שכיון שגם ללא הכיבוי תהיה הפת ראויה לאכילה, נמצא שגופו אינו נהנה בשעת האכילה ממלאכת הכיבוי¹⁵⁰.

גזירת ציפורניים והריגת יתוש המצער אותו, ביו"ט:

1. בהמשך ליסוד זה יתבאר מדוע לא אומרים 'מתוך' במלאכת גוזז, להתיר לאדם לגזוז את ציפורניו ביו"ט 'מתוך' זה שמותר ביו"ט לגזוז את שערות הבהמה כדי שהיא תהיה ראויה לאכילה¹⁵¹:

'מתוך' אומרים רק במקרה שגופו נהנה מן המלאכה עצמה, כגון בהוצאה מרשות לרשות שגופו נהנה מגוף החפץ שהוציא. אך בגזירת ציפורניים האדם אינו נהנה ממעשה הגזירה או מגוף הציפורניים שגזז, כי אם מהשלילה - מזה שאין לו ציפורניים, ובזה לא אומרים 'מתוך'.

2. כמו"כ כתבו הפוסקים לבאר עפי"ז את הטעם שלא אומרים 'מתוך' ממלאכת שחיטה המתירה נטילת נשמה לצורך אוכל נפש, להתיר גם נטילת נשמה בהריגת זבוב או יתוש המצערים אותו ביו"ט. שהטעם לזה הוא משום שבהריגת הזבוב הוא אינו נהנה מגוף המלאכה, אלא הנאתו היא רק מהשלילה - מההוצאה שאין כאן זבוב שיפריע לן¹⁵².

3. בזה יש לבאר גם את הטעם שלא אומרים 'מתוך' במלאכת כיבוי להתיר כיבוי הנעשה לשאר צרכיו, כגון כיבוי הנר לצורך הנאת הגוף כדי להחשיך את החדר וכדומה, שכיבוי זה אסור ביו"ט¹⁵³, ומדוע לא מתירים זאת 'מתוך' זה שמותר לכבות לצורך אוכל נפש?

148. ראה תצה, קו"א סק"ד.

149. תקו,יב.

150. וע"ע לקמן בדין מכשירי אוכל נפש שביארנו דברי אדה"ז בזה באופן נוסף.

151. ראה תקו,יב.

152. יש טעם נוסף לאיסור הריגת הזבוב וכדו', מפני שבכל הריגת בעל חי יש גם צידה, ומלאכת צידה אסורה לגמרי

ביו"ט כדלקמן במלאכת צידה.

153. תקיד,ה.

ולהנ"ל י"ל שהטעם הוא משום שבכיבוי על מנת להחשיך את החדר האדם אינו נהנה מגוף מלאכת הכיבוי, אלא הנאתו היא מן השלילה - מזה שאין אור שיפריע לו, ופעולה כזו לא ניתן להתיר מדין 'מתוך'.

כלל ט: 'מתוך' - בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוייה'

< ההיתר מדין 'מתוך' הוא בגדר 'הותרה' ואינו בגדר 'דחוייה'¹⁵⁴, ולכן א"צ למעט או להימנע מעשיית מלאכה שהותרה מדין 'מתוך'¹⁵⁵.

כלל י: 'מתוך' - אם לא היה יכול לעשות המלאכה בערב יו"ט

< היתר עשיית מלאכות שלא לצורך או"נ מדין 'מתוך', יתכן רק באותם תנאים שמותר לעשות את המלאכה לצורך אוכל נפש. לכן, כשם שלגבי מלאכות הבאות לצורך אוכל נפש אמרו חכמים¹⁵⁶ שאם היה יכול לעשותן מערב יו"ט מותר לעשותן ביו"ט רק בשינוי, כך הוא גם לגבי דין 'מתוך' הנובע מזה, שאם היה יכול לעשות את המלאכות שאינן צורך אוכל נפש - מערב יו"ט, מותר לעשותן ביו"ט רק בשינוי.

כלל יא: 'מתוך' - ב'צורך השווה לכל נפש'

< כשם שמלאכות לצורך אוכל נפש הותרו רק אם מדובר בצורך השווה לכל נפש מישראל¹⁵⁷, כך היתר עשיית מלאכה מדין 'מתוך' הוא רק אם מדובר על צורך השווה לכל נפש מישראל.

154. ראה לעיל בהגדרת 'דחוייה' ו'הותרה'.

155. תקי, קר"א סק"ב.

156. תצה,ה.

157. תקי"א,ה וכדלקמן.

פרק ו

מכשירי אוכל נפש

א. הגדרת מכשירי אוכל נפש

< מכשירי אוכל נפש הם מלאכות שאינן נעשות במאכל עצמו, כי אם בחפץ שמתקן ומכשיר את המאכל.

כלומר: בהיתר עשיית מלאכה לצורך אוכל נפש, או ב"מתוך... הותרה שלא לצורך אוכל נפש", מדובר שהאדם נהנה ביו"ט באופן ישיר מן המלאכה עצמה, או מן הדבר שנעשתה בו המלאכה. כגון בהבערת אש לצורך בישול אוכל או כדי להאיר או לחמם את החדר, הרי גוף האדם נהנה באופן ישיר מן האש עצמה שהדליק - מן המלאכה עצמה שעשה, שהרי האש עצמה שהדליק היא זו שמבשלת, מאירה ומחממת. כמו"כ בהוצאה מרשות לרשות האדם נהנה עכ"פ מהאוכל או מהחפץ שנעשתה בו המלאכה של ההוצאה.

- אך במקרה של מכשירין, האדם אינו נהנה באופן ישיר מן המלאכה עצמה שעשה או מן הדבר שנעשתה בו המלאכה, אלא הנאתו באה מאוכל שהאדם הכין על ידי חפץ או מכשיר כלשהו, כאשר החפץ או המכשיר נוצרו ביו"ט על ידי פעולת מלאכה.

כגון: המתקן ביו"ט שיפוד כדי לצלות בו, הרי אין לאדם הנאה מן השיפוד שבו נעשתה המלאכה, אלא הנאתו באה מן הבשר שנצלה עליו לאחמ"כ. וכן המבקע קורה לעצים דקים כדי להצית בהם את האש תחת הקדירה, האדם אינו נהנה מן העצים עצמם שבהם נעשתה המלאכה, כי אם מן התבשיל שהתבשל לאחמ"כ על האש שנתפסה בעצים אלו.

מלאכות אלו מוגדרות 'מכשירי אוכל נפש'¹⁵⁸.

ב. דין 'מכשירי אוכל נפש' - בכללות

< מכשירי אוכל נפש שלא ניתן היה לתקנם בערב יו"ט, או כמה ימים לפני יו"ט, מותר ביו"ט לעשות מלאכה כדי לתקנם ולהכינם לשימוש, "שנאמר 'עשה לכם', ודרשו חכמים: 'לכם' לכל צרכיכם לרבות מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט"¹⁵⁹.

158. תצה.ד. וראה גם תקא.ב. תקו.טו. תקט.ח.

159. תצה.ד.

אך מכשירי אוכל נפש שניתן היה לתקנם ולהכינם בערב יו"ט, או אפילו כמה ימים לפני יו"ט, אסור מן התורה לתקנם ולהכינם ביו"ט¹⁶⁰.

שני חילוקים בין 'צורך אוכל נפש' ל'מכשירי':

< נמצא שיש בדין זה ב' נפק"מ לדינא, בין 'מכשירי אוכל נפש', לבין מלאכה שהיא 'צורך אוכל נפש':

1. ב'מכשירי אוכל נפש' שניתן היה לתקנם לפני יו"ט, האיסור לתקנם ביו"ט הוא מן התורה. אך במלאכה שהיא 'צורך אוכל נפש' שניתן היה לעשותה בערב יו"ט, האיסור לעשותה ביו"ט הוא רק מדרבנן - מחשש שיהיה עסוק במלאכות ויתבטל משמחת יו"ט כנ"ל¹⁶¹.

חילוק זה יוצר נפק"מ לדינא: 'מכשירי אוכל נפש' שניתן היה לעשותם לפני יו"ט, אסור לעשותם ביו"ט אפילו בשינוי, כיון שהאיסור בהם הוא איסור מוחלט מן התורה מצד עצם הפעולה. אך מלאכה שהיא 'צורך אוכל נפש' שניתן היה לעשותה מערב יו"ט, כיון שאיסורה רק מדרבנן מחשש שיהיה עסוק במלאכות ויתבטל משמחת יו"ט, מותר לעשותה בשינוי¹⁶², כיון שעל ידי השינוי יזכור שהוא יו"ט ולא יהיה עסוק במלאכות¹⁶³.

2. ב'מכשירי אוכל נפש', אם היה אנוס רק בערב יו"ט שלא היה יכול לתקן את הדבר בערב יו"ט, אך כמה ימים לפני יו"ט לא היה אנוס והיה יכול לתקן את הדבר אז, אסור לו לתקן את הדבר ביו"ט כלל¹⁶⁴. אך במלאכה שהיא 'צורך אוכל נפש', אם היה אנוס רק בערב יו"ט אך בימים שלפני היו"ט לא היה אנוס, הרי זה נחשב 'אנוס' ויכול לעשות המלאכה ביו"ט¹⁶⁵.

הטעם לחילוק זה¹⁶⁶: במכשירי דרך האדם לדאוג ולוודא שיש לו אותם כבר כמה ימים לפני יו"ט, ואינו ממתין לרגע האחרון - לערב יו"ט - כדי לוודא שיש לו את הכלים איתם הוא יכין את האוכל עבור יו"ט. אך את האוכל עצמו דרך האדם להכינו כמה שיותר סמוך ליו"ט כדי שיהיה טרי ככל האפשר, והיינו בערב יו"ט.

< מכשירי אוכל נפש שאפשר היה לתקנם ביו"ט ראשון - אם היה יום חול, אסור לתקנם ביו"ט שני¹⁶⁷.

160. שם.

161. תצה"ה.

162. שם.

163. כנ"ל.

164. תצה"ד בסוגריים.

165. תצה"ה.

166. הובא לעיל.

167. תקט"ב.

ג. דוגמאות למעשה ב'מכשירי אוכל נפש'

1. אסור מן התורה להכין ביו"ט שיפוד חדש לצלות בו, כיון שאפשר היה להכינו בערב יו"ט או כמה ימים לפני יו"ט, ובהכנת השפוד הוא עושה מלאכה של "תיקון כלי" ביו"ט¹⁶⁸.
2. אך שיפוד ישן שנשבר ביו"ט עצמו - שא"א היה לתקנו בערב יו"ט, או שהשיפוד נשבר כבר בערב יו"ט אך עקב 'אונס גדול' לא היה ניתן לתקנו בערב יו"ט, ולא ניתן להשתמש בשיפוד כמו שהוא במצבו לאחר שנשבר, מותר לתקן את השיפוד ביו"ט כדי לצלות בו¹⁶⁹.
- 'אונס גדול' הוא, כגון שמשעה שנשבר השיפוד - או עכ"פ משעה שנודע לאדם שנשבר השיפוד - עד כניסת היו"ט, כבר לא היה מספיק זמן לתקן את השיפוד¹⁷⁰. או שלא ידע בערב יו"ט שיבואו אליו אורחים לאכול ביו"ט ויצטרך לצלות עוד בשר כדי להאכילם, ויזדקק לשיפוד.
3. אם השיפוד נשבר בערב יו"ט מוקדם יותר או כמה ימים לפני כן, ולא תקנו אז משום ששכח לתקנו, אין זה נחשב 'אונס' ואסור מן התורה לתקנו ביו"ט¹⁷¹.
כך הדין גם לגבי שאר מכשירי אוכל נפש.

ד. תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט - רק כאשר אין ברירה

- < שיפוד שהתעקם, אם יכול לצלות בו כמו שהוא בלי ליישר אותו, אסור ליישרו ביו"ט אפילו בידיו, "מפני שהוא טורח ביו"ט טרחה שאינה צריכה"¹⁷².
- רק אם "אי אפשר לצלות בו בלא תיקון, וגם אי אפשר למצוא שיפוד אחר אפילו אצל אדם אחר שאפשר לו לשאול ממנו וכו'" - מותר לתקנו ביום טוב¹⁷³.
- נמצא, שהיתר תיקון מכשירי אוכל נפש הוא רק כאשר האדם מוכרח את הכלי או את תיקונו לצורך הכנת האוכל, וגם אינו יכול לשאול כלי כזה מחברו על מנת להכין בו את האוכל. אך אם יוכל להכין את האוכל גם בלי כלי כזה או בלי תיקון הכלי, או שיכול לשאול מחברו כלי כזה ולהכין בו את האוכל, אסור לו לתקן ביו"ט מכשירי או"נ.

168. תצה, ד.

169. תצה, ד. וראה גם תקט, א-ג.

170. תקט, א.

171. שם.

172. שם.

173. שם.

ה. חיתוך ניר כסף ביו"ט, ותיקון ברז שנשבר

1. כיון שאסור לעשות ביו"ט כלי חדש לצורך מכשירי אוכל נפש כאשר היה יכול לעשות זאת מערב יו"ט¹⁷⁴, אסור ביו"ט לחתוך ניר כסף וכדומה אפילו לצורך אוכל נפש כדי לכסות בו אוכל וכדומה, כיון שנחשב כמתקן 'כלי' חדש¹⁷⁵, והיה יכול לעשות זאת מערב יו"ט.
2. כמו"כ, אם יש לאדם פתילה ארוכה מדי, אסור לו לחתכה לשתיים כדי שיוכל להשתמש בה, כיון שמתקן כלי מחדש¹⁷⁶, והיה יכול לעשות זאת בערב יו"ט או כמה ימים קודם לכן.
3. לאידך, כיון שמותר לתקן כלי ישן שנשבר ביו"ט, יהיה מותר - לצורך אוכל נפש - לתקן ברז מים שהתפרק ביו"ט (ונאלץ מחמת זה לסגור את כל המים בבית עד שיתקן את הברז, וכדומה), כיון שמתקן לצורך או"נ כלי ישן שאי אפשר היה לתקנו מערב יו"ט.

ו. טבילת והגעלת כלים ביו"ט

1. היות ומותר לתקן ביו"ט מכשירי או"נ שא"א היה לתקנם לפני יו"ט, מותר ביו"ט לטבול כלי לצורך שימוש לאוכל נפש - למרות שהוא מתקן כלי ביו"ט - אם א"א היה לטבולו לפני יו"ט¹⁷⁷, וכגון שקיבל את הכלי במתנה רק ביו"ט עצמו.
2. כמו"כ, מותר להגעיל או ללבן ביו"ט כלי (הצריך הגעלה או ליבון) לצורך שימוש בו לאוכל נפש למרות שהוא מתקן כלי ביו"ט, וזאת כאשר לא היה אפשר להכשירו לפני יו"ט¹⁷⁸ כגון במקרה שהכלי נטרף ביו"ט עצמו.

ז. פתיחת קופסאות שימורים, או בקבוק משקה מוגז ביו"ט

1. פתיחת בקבוקי שתיה או קופסאות שימורים וכדומה, נחשבת תיקון של מכשירי אוכל נפש ולא מלאכה לצורך אוכל נפש, כיון שהמלאכה אינה מתקנת את המאכל עצמו, אלא רק גורמת שניתן יהיה להוציא את המאכל מן הכלי ולאוכלו.
- לפי"ז, לדעת חלק מהפוסקים האחרונים הסוברים שאסור לפתוח קופסאות שימורים בשבת משום שנחשב כעושה 'כלי', יהיה אסור לפתחם גם ביו"ט ואפילו בשינוי, מפני שיכול היה לפתחם מערב יום טוב, ומכשירי או"נ שיכול היה לעשותם בערב יו"ט אסור לעשותם ביו"ט אפילו בשינוי כנ"ל.

174. תצה, קו"א סק"ה.

175. ראה תקח.ב. ולכאו' יהיה מותר לחתוך ביו"ט ניילון נצמד כאשר הוא מוכרח אותו לצורך או"נ לעטוף בו אוכל, כיון שלא היה יכול לחתוך אותו מערב יו"ט שהרי היה נדבק ומתקלקל.

176. תקדי"ט.

177. תקט.טו.

178. תקט.י. וע"ש סעי' יא-יג.

2. לעומת זה, לגבי פתיחה של מוצר מזון שיתקלקל אם יפתחו אותו בערב יו"ט, כגון פתיחת פקק של בקבוק עם משקה מוגז שהגזים ייצאו והמשקה יתקלקל, כתבו האחרונים שפתיחה כזו מותרת ביו"ט גם לדעות שפתיחת הבקבוק אסורה בשבת מפני שעושה כלי. כיון שביו"ט זהו מכשירי אוכל נפש שלא יכול היה לתקנם בערב יו"ט עקב זה שהמוצר היה מתקלקל, ומותר ביו"ט לתקן מכשירי אוכל נפש שא"א היה לתקנם לפני יו"ט¹⁷⁹.

ה. חימום מים ביו"ט כדי להדיח בהם את הכלים

1. מותר לחמם מים ביו"ט (עי' העברה מאש דולקת), או להשתמש במים חמים מהבוילער (למרות שנכנסים במקומם לבוילער מים קרים ומתבשלים), לצורך רחיצת כלי אכילה שהתלכלכו ביו"ט וצריך להשתמש בהם שוב באותו היום. כיון שהכלים נחשבים מכשירי אוכל נפש.

2. אך אם הכלים התלכלכו בערב יו"ט, אסור לחמם מים או להשתמש במים חמים מהבוילער כדי להדיחם, ואפילו על ידי שינוי, מפני שהיה יכול לעשות זאת בערב יו"ט. רק אם היה אנוס בערב יו"ט ולא יכול היה להדיחם, מותר לחמם מים או להשתמש במים מהבוילער כדי להדיחם.

ט. קשר עם המאכל, כתנאי להגדרת הדבר כ'מכשירין'

1. רק פעולה בדבר שיש לו עכ"פ קשר עקיף עם המאכל עצמו יכולה להיות מוגדרת כמכשירי אוכל נפש - ועל דרך הדוגמאות הנ"ל של תיקון השיפוד שהאוכל עצמו מונח על גביו. או ביקוע עצים שמניחים באש תחת הקדירה שבה מונח האוכל עצמו. או פתיחת בקבוקים שפותח את הכלי שבו נמצא המשקה עצמו. או רחיצת כלי האכילה כדי שיוכל לאכול בהם.

2. אך הליכה לעבודה ביו"ט כדי שיהיה לו כסף לקנות אוכל, אינה נחשבת למכשירי אוכל נפש והדבר אסור ביו"ט, כיון שהעבודה היא דבר חשוב בפנ"ע ויש לה מטרות נוספות מלבד קניית אוכל, ואינה קשורה ישירות לאוכל דווקא.

3. כמו"כ בניית בית ביו"ט כדי שיהיה לו מקום לאכול בו אינה נחשבת מכשירי אוכל נפש והדבר אסור ביו"ט, כיון שלבניית הבית יש חשיבות בפני עצמה ויש לה מטרות נוספות מלבד האכילה בתוך הבית¹⁸⁰.

179. כן הוא בוודאי לגבי מוצר מזון שהיה מתקלקל אם היו פותחים אותו בערב יו"ט. אך לגבי מוצר מזון שטעמו רק היה נפגם אם היו פותחים אותו בערב יו"ט, יש להעיר, שפגימת טעם האוכל כסיבה שיהיה מותר לעשות ביו"ט דבר שהיה אפשר לעשותו מערב יו"ט, לא הובאה בדין מכשירי אוכל נפש כי אם רק במלאכת אוכל נפש.

180. וע"ע תצה קו"א סק"ד לגבי בניית בית.

י. שבירת דלת של ארון כדי להוציא ממנו אוכל, וכתיבת מתכון של עוגה

1. כמו כן מבואר בפוסקים האחרונים, שאסור ביו"ט לשבור דלת של ארון או של בית כדי להוציא מתוכו אוכל, כיון שבבית יש דברים נוספים מלבד אוכל, ולבית או לארון הסגורים בדלת יש חשיבות בפני עצמם יותר מבית וארון שאינם סגורים בדלת, והדלת הסוגרת אותם לא נועדה רק כדי לשמור על האוכל שבתוכם (כמו פקק של בקבוק הנ"ל), וממילא פעולה של שבירת הדלת שלהם אינה מוגדרת כפעולה של מכשירי אוכל נפש - גם אם מטרת אדם זה בשבירתו היא כדי להשיג את האוכל.

במילים אחרות: תיקון מכשירי אוכל נפש היא פעולה חיובית שמאפשרת את הכשרת האוכל עצמו - אלא שהיא רחוקה מן האוכל עצמו ואינה נעשית באוכל עצמו כי אם בכלי שבו מכינים את האוכל וכדומה. אך פעולה שבלעדיה לא יושג האוכל, אינה פעולה של תיקון והכשרה של האוכל, וממילא היא אינה נחשבת למכשירי אוכל נפש.

2. לפי זה, אסור ביו"ט לכתוב מתכון של עוגה או תבשיל וכדומה - גם אם בלעדי הכתיבה לא יזכור איך עושים את העוגה או התבשיל ולא יוכל לעשותם. מפני שהמתכון אינו הדבר שמכיין את האוכל, אלא רק שבלעדי המתכון לא יידע איך להכין את האוכל, והאוכל לא יושג.

3. והנה מלאכת כיבוי אש ביו"ט מוגדרת בשוע"ר במקרים מסויימים כ'מכשירי אוכל נפש', כגון במקרה שעומד באמצע סעודתו וביתו החל להישרף, ואם לא יכבה את האש לא יהיה לו מקום לאכול ויפסיד את סעודתו, שמותר לכבות את האש ביו"ט מפני ש'כיבוי זה הוא כמכשירי אוכל נפש שמותר לעשותו ביו"ט'¹⁸¹.

- ולהנ"ל צ"ב, דלכאן אין לכיבוי האש שאחזה בבית קשר ישיר עם האוכל, שהרי לבית יש חשיבות בפני עצמו מלבד האוכל שבו?

ויתכן, שהיות והאוכל זמין ברשותו של האדם ועד שעומד באמצע סעודתו, והאש תשרוף ותיקח ממנו את האוכל הנמצא כעת ברשותו והוא באמצע אכילתו, נחשב הכיבוי לדבר שיש לו קשר עם המאכל עצמו באופן ישיר, ודמי לתיקון שיפוד כדי לצלות ולהכין עליו את המאכל עצמו, שזהו בגדר מכשירי אוכל נפש שמותר לעשותו ביו"ט.

יא. 'מתוך' - במכשירי אוכל נפש

< היתר עשיית מלאכה במכשירין הוא רק לצורך אוכל נפש (כגון תיקון שיפוד כדי לצלות בו אוכל), אך אין אומרים דין 'מתוך' במכשירין, להתיר עשיית מלאכה במכשירין לצורך שאר צרכיו - מתוך זה שמותר לעשות מלאכה במכשירין לצורך

181. תקידב.

אוכל נפש. לכן אסור לדוגמא לתקן כלי שנשבר ביו"ט, לצורך חימום מים לרחיצה (שנחשב מכשירין בלבד, כיון שהנאת האדם באה מהמים שרוחץ בהם ולא מהכלי שהמים התחממו בו), כיון שהיתר עשיית מלאכה במכשירין הוא רק כשמשתמש בהם לצורך אוכל נפש, ולא כשמשתמש בהם לשאר צרכיו.

כך ניתן להבין את דברי אדה"ז¹⁸² לגבי מלאכת כיבוי במקרה שאינה נחשבת צורך אוכל נפש, כגון שהאדם רוצה לגרוף את הגחלים שבתנור מחשש שקצה הפת תיגע בהם ותיחרך מקצתה, שהגריפה אסורה מפני שייגרם כיבוי של הגחלים, וכיבוי זה אינו נחשב צורך אוכל נפש כיון שעיקר הפת תיאפה כראוי ולא תישרף ע"ש.

- ומוסיף אדה"ז, שלא מתירים את הגריפה והכיבוי במקרה זה עכ"פ מדין 'מתוך', להתיר מלאכת כיבוי לשאר צרכיו שאינם מלאכת אוכל נפש 'מתוך' זה שמותר לכבות לצורך אוכל נפש (כגון במקרה שהובא שם¹⁸³ שהתנור מלא גחלים ומוכרח לגרוף חלק מהם כדי שיוכל להניח את הפת בתנור ולאפות אותה, שבמקרה זה הכיבוי הוא צורך אוכל נפש), מפני "שאינ המלאכה נעשית בגוף האוכל נפש עצמו"¹⁸⁴ ע"ש, ויתכן לומר כוונתו שא"כ כיבוי זה הוא בגדר מכשירין, ואינו בגדר צורך אוכל נפש - כדברי אדה"ז¹⁸⁵ שכאשר המלאכה אינה נעשית בגוף האוכל, הרי זה בגדר מכשירין - ובמכשירין אין אומרים 'מתוך' להתיר עשיית מלאכה לשאר צרכיו.

יב. 'מתוך' בהוצאה של מכשירין לשאר צרכיו

< דין הנ"ל הוא בשאר מלאכות. אך לגבי מלאכת הוצאה מרשות לרשות, לכאן נמצא שאומרים 'מתוך' גם בהוצאה של מכשירין לצורך שאר צרכיו. שהרי מותר להוציא מפתח של תיבה שיש בה תכשיטים שהאישה צריכה ללבוש אותם ביו"ט¹⁸⁶ (ולא רק מפתח לתיבה שיש בה אוכל שצריך לו ביו"ט). והרי הנאת האישה היא מן התכשיטים, ונמצא שהמפתח הוא כמו מכשירין להם בלבד. ויל"ע בזה לדינא לשיטת אדה"ז¹⁸⁷.

יג. 'מתוך' במכשירין - לצורך מצוה

< בשאר מלאכות אין אומרים 'מתוך' במכשירין להתירם לשאר צרכיו - אפילו אם זה צורך מצוה. לכן אסור ביו"ט לחדד סכין של מילה, ואסור למוהל לתקן את צפרנו לצורך הפריעה.

182. תצה, קו"א סק"ד. ונראה שלזה כוונתו גם בדבריו בסי' תקן סוף סעי' יב.

183. תקו"ב.

184. שם.

185. תצה.ב.

186. תקיח.א.

187. עוד יל"ע, אם דין זה הוא רק כאשר לא היה יכול להוציא את הדבר מערב יו"ט, או גם אם היה יכול להוציא את הדבר מערב יו"ט - שהרי במלאכת הוצאה יש קולא שמותר לעשות מלאכה זו גם אם היה יכול לעשותה מערב יו"ט כמבואר בשו"ע"ר תצה, ח וכו"ל.

יד. תיקון הסוכה ביו"ט

< במקרה שהרוח העיפה ביו"ט את הסכך מן הסוכה, והסוכה נפסלה ואינו יכול לאכול בה, אסור ביו"ט לסדר את הסכך כדי להכשיר את הסוכה ואין כאן היתר של מכשירי אוכל נפש. מפני שהסכך הוא מוקצה, וחכמים לא התירו ביו"ט טלטול מוקצה מחמת גופו (מוקצה שאיננו 'כלי') לצורך אוכל נפש¹⁸⁸. דכשם שאסור לאכול אוכל שהוא מוקצה, כך אסור להשתמש ולטלטל מוקצה כזה אפילו לצורך אכילה¹⁸⁹. וכן אסור ביו"ט לעשות מסגרת מאבנים או עצים על מנת להעמיד עליהם את הקדרה לצורך בישול, כיון שהאבנים והעצים הם מוקצה מחמת גופו¹⁹⁰.

טו. היתר מכשירי אוכל נפש - מגדר 'הותרה' ולא מגדר 'דחוייה'

< היתר מכשירי אוכל נפש הוא מגדר 'הותרה' ולא מגדר 'דחוייה'¹⁹¹. ונפק"מ שמותר לעשות מלאכה לצורך מכשירי אוכל נפש, גם כאשר ניתן לתקן את המכשיר בלי פעולת מלאכה.

טז. היתר מכשיריין - הלכה ואין מורין בן

1. היתר תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט הוא הלכה ואין מורין בן. היינו שאדם שבא לשאול את הרב האם מותר לו לתקן מכשיריין לצורך אוכל נפש, לא יאמר לו הרב היתר זה, כדי שלא יטעה ויתיר גם תיקון מכשירי אוכל נפש כאשר אפשר היה לתקנם בערב יו"ט ושכח לתקנם, שזהו דבר האסור מן התורה כנ"ל¹⁹².
2. כח הדין גם לגבי טבילת כלי ביו"ט¹⁹³ והגעלת כלי ביו"ט¹⁹⁴, שזו הלכה ואין מורין בן.
3. מלשון אדה"ז¹⁹⁵ "אדם הבא לשאול" נמצא, שזה שאין מורין בן אינו רק בלימוד לרבים, אלא גם אדם יחיד הבא לשאול את הדין במכשיריין אין מורין לו להיתר.
3. אדם היודע היתר זה של תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט, לא יתקנם בפני אדם אחר שאינו יודע היתר זה, "דכיון שעושה לפניו הרי זה כמורה לו הלכה למעשה"¹⁹⁶.

188. כדלקמן בדין מוקצה ביו"ט.

189. תקט,טו.

190. שם.

191. תקי" קו"א סק"ב. ראה לעיל בביאור הגדרות אלו.

192. תקט,א.

193. תקט,טו.

194. תקט,י.

195. שם.

196. שם.

- אלא היתר תיקון מכשירי אוכל נפש הוא רק לאדם שיודע בעצמו שהדבר מותר, ויתקן במקום שלא יראוהו אנשים אחרים שאינם יודעים היתר זה¹⁹⁷.

4. מלשון אדה"ז¹⁹⁸ "אדם הבא לשאול הלכה זו למעשה, דהיינו ששואל היאך לעשות מעשה, אין אומרים לו היתר זה" - נמצא, שהדין של הלכה ואין מורין כן מתייחס רק לאדם שהדבר נוגע לו למעשה, היינו שהוא נקלע למצב שהוא זקוק לתקן מכשירי או"נ ביו"ט כדי להכין אוכל, והוא בא אל הרב לשאול אם הדבר מותר, ובזה הדין שהלכה ואין מורין כן. אך בדרך לימוד, מותר ללמד לתלמידים את ההיתר של תיקון מכשירי אוכל נפש, וצריך ללמד גם שזוהי הלכה ואין מורין כן.

כמו"כ מותר לכתוב ולפרסם הלכה זו של היתר תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט - ולא גרע מזה שהלכה זו התפרסמה כהלכה מפורשת בשולחן ערוך! וזהו מפני שעושה כן בדרך לימוד, ולא כפסיקה בשאלה הלכתית הנוגעת למעשה בפועל באותה שעה.

5. להעיר: לדעת הרמב"ן¹⁹⁹, זה שההיתר לתקן מכשירי אוכל נפש הוא הלכה ואין מורין כן, הוא רק בדברים שאינם עיקר אוכל נפש. אך בדברים שהם עיקר אוכל נפש, ההיתר לתקן מכשירי אוכל נפש הוא הלכה ומורין כן.

ויתכן שניתן לדייק כן מסתימת דברי אדה"ז²⁰⁰ שאם עומד באמצע סעודתו וביתו החל להישרף ולא יהיה לו מקום לאכול ויפסיד סעודתו, שמותר לכבות את האש ביו"ט, "שהרי כיבוי זה הוא כמכשירי אוכל נפש שמותר לעשותו ביו"ט" - הרי שכתב בסתם שמותר לכבות את האש ולא הזכיר כלל באותה הלכה ועכ"פ סמוך לה שזו הלכה ואין מורין כן. ואולי משמע מזה שמותר לרב לפסוק לו היתר זה בפירוש. ויתכן שאדה"ז סובר כדעת הרמב"ן, וכיון שמדובר על עיקר סעודת יו"ט, הרי זו הלכה ומורין כן. ויל"ע בזה.

יז. היתר מכשיריין - בסכין

1. בהיתר תיקון מכשירי אוכל נפש ביו"ט יש יוצא מן הכלל - והוא דין השחזת ותיקון סכין ביו"ט:

אסור להשחזי סכין ביו"ט במשחזת המיוחדת לכך, ואפילו אם לא היה אפשר להשחזיה מערב יו"ט כגון שנפגמה ביו"ט עצמו, מפני שהוא מתקן כלי ביו"ט, ואין בזה היתר של תיקון מכשירי אוכל נפש.

197. שם.

198. תקט.א.

199. במלחמות ביצה יא,א מדפי הרי"ף ד"ה "אמר הכותב".

200. תקיד.ב.

דין זה הוא חומרה מיוחדת בסכין, מפני שסכין הוא דבר המצוי אצל רוב בני אדם ורוב הפעמים ניתן לשאול סכין מחברו ואינו מוכרח לעשות מלאכה ביו"ט כדי לתקן את הסכין הפרטי שלו.

- ומשום לא פלוג, אסרו חכמים להשחזי סכין כדרכו גם אם אין לו חבר לשאול סכין ממנו²⁰¹.

2. אך מותר להשחזי את הסכין בשינוי, כגון על גבי סכין אחרת או ע"ג אבן או עץ, אפילו אם היה אפשר לחדדה מערב יו"ט. אך לא יעשה זאת בפני אדם שאינו יודע היתר זה, כדי שלא יבא להתיר את השחזת הסכין גם במשחזת²⁰².

3. ההיתר להשחזי את הסכין בשינוי, הוא רק כאשר ניתן לחתוך בו עכ"פ על ידי הדחק, שבזה לא חוששים שישחזי במשחזת²⁰³.

---

201. תקט.ד.

202. תקט.ה.

203. תקט.ו.

פרק ז

צורך השווה לכל נפש

< ההיתר מן התורה לעשות מלאכות ביו"ט לצורך אוכל נפש, או לעשות מלאכות שהותרו מדין 'מתוך', הוא רק כאשר מדובר בדבר שנחשב צורך אצל כל אדם - צורך "לכל נפש, שנאמר²⁰⁴: 'אך אשר יאכל לכל נפש'. אך פעולות שאינן צורך "לכל נפש אלא להמעונגים ומפונקים בלבד", ה"ה אסורות ביו"ט מן התורה²⁰⁵.

< מלאכה לצורך דבר שאינו שווה לכל נפש אסורה ביו"ט גם ע"י נכרי, שהרי איסורה מן התורה.

להלן נפק"מ למעשה:

א. עישון פירות ביו"ט

1. אסור להבעיר עצים ביו"ט כדי לפזר עליהם מיני בשמים ולהניח עליהם פירות שיספגו את טעם הבשמים, "לפי שהנאה זו של טעם הבשמים אינה צריכה לכל נפש אלא להמעונגים ומפונקים בלבד"²⁰⁶, אך אדם מן השורה רגיל לאכול את הפירות ללא טעם של בשמים, ותורה לא התירה מלאכה גמורה כמו הבערת עצים לצורך הנאה שאינה שווה לכל נפש.

2. אם היו לאדם בין כך גחלים בוערות - מחמת צורך אוכל נפש, מותר לפזר עליהם בשמים ולהניח עליהם פירות על מנת שיקלטו את טעם הבשמים ויהיו טעימים יותר לאכילה (למרות שהם ראויים לאכילה גם בלעדי זה), כיון שאינו עושה הבערה גמורה, ועושה זאת לצורך אכילה²⁰⁷.

3. אסור לפזר אפילו על גחלים הבוערות מכבר לצורך אוכל נפש, מיני בשמים על מנת שיפיצו ריח טוב בבית. מפני שבשעה שמניח את הבשמים ע"ג הגחלים נעשית בהם הבערה מסוימת, וההיתר להבעיר ביו"ט גם שלא לצורך אוכל נפש - מדין 'מתוך', הוא רק אם יש בזה צורך יו"ט השווה לכל נפש, והפצת ריח טוב בבית אינו צורך 'לכל נפש'²⁰⁸.

4. כמו"כ, היתר הנ"ל לעשן פירות על גבי גחלים הבוערות מכבר לצורך או"נ, הוא רק אם מטרת העישון היא שהפירות יקלטו את טעם הבשמים ויהיו טעימים יותר לאכילה. אך אסור לעשן את הפירות על מנת שיקלטו את ריח הבושם וייהנה

204. שמות יב, טז.

205. תקיא, ה.

206. שם.

207. תקיא, ד. וע"ש שהדבר מותר למרות שהגחלים נכבים קצת בשעה שמניח עליהם את הבשמים, משום שאין כאן

כיבוי גמור שהרי הם חוזרים ונדלקים מחדש.

208. תקיא, ו.

בשעת אכילתו מריחם הטוב. מפני שהוא 'מוליד' ריח ביו"ט בדבר שלא היה בו ריח, ו"המוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה", והולדת ריח זה אין בה צורך אכילה כל כך ואינה הנאה השווה לכל כי אם למעונגים²⁰⁹.

ב. חימום מים ביו"ט כדי לרחוץ בהם את כל גופו

< אסור מן התורה לחמם מים ביו"ט עבור רחיצת כל גופו - אפילו באופן של אבר אבר ולא בבת אחת, "לפי שרחיצת כל הגוף אינה צורך כל נפש אלא למעונגים ומפונקים בלבד"²¹⁰.

איסור זה קיים גם בחימום מים ביו"ט כדי לרחוץ בהם את כל גופו של התינוק.

ג. הכנת מתבלים מיוחדים ביו"ט

< אסור ביו"ט לעשות רטבים או מיני תיבול מיוחדים כדי לתבל בהם את האוכל - כאשר הדבר כרוך בעשיית מלאכה, אם הרגילות והצורך להשתמש ברטבים אלו הוא למעונגים בלבד, ואינם מיני תיבול הרגילים אצל "כל נפש".

- כך נמצא מן הדין בשו"ע שאסור לכבות גחלת של עץ בתוך חרדל כדי להמתיקו (כפי שהיו עושים פעם), מפני "שאינן כיבוי זה צורך אוכל נפש ממש" שהרי בד"כ אוכלים בשר בלא חרדל, "ואין צריך אלא למעונגים בלבד, וכל דבר שאינו שווה לכל נפש אסור לעשותו ביום טוב"²¹¹.

ד. הבערת מיני זיקוקים לשמחת יו"ט

< "יש למחות ביד מקצת ההמון, הנוהגים ביום שמחת תורה להבעיר מיני נפט שקורים פולווי"ר. דאף שהם מתכוונים לשמחת היום, מכל מקום שמחה זו אינה שווה לכל נפש ואסור להבעיר בשבילה ביו"ט"²¹². והיינו, שבדרך כלל אין צורך בהדלקות אלו כדי לשמוח בשמחת יו"ט ורגילים לשמוח גם בלי הדלקות אלו, וממילא הדלקה זו איננה צורך השווה לכל נפש ואסורה ביו"ט.

209. תקיא,ז.

210. תקיא,א. הפוסקים האחרונים הסכימו שגם בימינו כן הוא, למרות שלכל אדם יש מקלחת בבית וזהו דבר הרגיל אצל כל אדם לרחוץ את כל גופו. וראה פרטי דין רחיצה ביו"ט לקמן בערכו.

211. תקי,ח.

212. תקיד,כא.

ה. הוצאה מרשות לרשות של טבק, תרופות, ומשחקי ילדים

1. מלאכת הוצאה הותרה ביו"ט רק לצורך דבר השווה לכל נפש. לכן אסור להוציא מרשות לרשות טבק כדי להריח בו, מפני שהרחת טבק היא צורך לאנשים מסוימים בלבד, ולרוב בני אדם אין בזה כל צורך.
2. כמו"כ, אסור להוציא מרשות לרשות תרופות המיועדות לחולה²¹³, מפני שאין בזה צורך לכל נפש.
- אך ניתן להוציא תרופות לשיכון כאבים והורדת חום, מפני שתרופות אלו נחשבות צורך לכל נפש משום שהשימוש בהם מצוי מאד.
3. מאכלים טבעיים נחשבים דבר השווה לכל נפש ומותר להוציאם, מפני שאכילתם היא דבר הרגיל אצל בני אדם ואינם צורך למעונגים בלבד.
4. תכשיטי נשים, מוצץ לתינוק, דייסות של תינוקות, משחקים לתינוקות או לילדים קטנים, וכל כיו"ב, נחשבים צורך השווה לכל נפש ומותר להוציאם מרשות לרשות - למרות שהצורך בהם הוא רק לקבוצה מסוימת כמו נשים, ילדים, או תינוקות, ואינו צורך של גברים או מבוגרים. מפני שבאותה קבוצה שהדבר נצרך לה - כמו נשים או ילדים או תינוקות גופא - הרי זה צורך לכולם (או לרובם המוחלט), ואינו צורך למעונגים ומפונקים בלבד.
5. כמו"כ מותר ביו"ט להוציא מרשות לרשות משקפיים, משום שנחשבים צורך השווה לכל נפש למרות שהרבה אנשים אינם לובשים משקפיים.
- ומותר גם לטלטל את המשקפיים בידי, למרות שרוב בנ"א ההולכים עם משקפיים לובשים אותם ואינם עושים מלאכה בהוצאתם מרשות לרשות, מפני שדין 'מתוך' בהוצאה של דבר השווה לכל נפש הוא בגדר 'הותרה' ולא בגדר 'דחוייה' כנ"ל.
6. מותר לבשל קטניות בפסח לתינוק הצריך להם, והם נחשבים דבר השווה לכל נפש למרות שאצל האשכנזים אכילת קטניות בפסח אסורה. מפני שאצל הספרדים שאינם נוהגים איסור בזה, הרי זה דבר השווה לכל נפש ואינו צורך למעונגים ומפונקים בלבד.
- וקל וחומר שמותר לבשל ביו"ט אוכל המיועד רק לתינוקות, כגון דייסות ומטרנה וכדומה למרות שהם אינם אוכל של מבוגרים כלל, מפני שלתינוקות גופא הם שווים לכל נפש ואינם צורך למעונגים ומפונקים בלבד.

החילוק בין בישול אוכל לתינוקות, לחימום מים לרחיצת התינוק:

< לעיל הובא שאסור לחמם מים ביו"ט כדי לרחוץ את כל גופו של התינוק, כיון שרחיצת כל הגוף אינה דבר השווה לכל נפש כי אם למעונגים. ולמרות שהדרך היא

213. כאשר אין בזה פיקוח נפש כמוכח.

לרחוץ כל יום את כל גופו של התינוק, מ"מ כיון שלגבי מבוגרים נחשבת רחיצת כל הגוף כצורך של מעונגים ואינו שווה בכל נפש, ממילא גם לגבי תינוקות כן הוא. אכן, לכאן צ"ב לפי זה מדוע במקרים הנ"ל של בישול אוכל המיוחד לתינוקות, והוצאה מרשות לרשות של אוכל ומשחקים של תינוקות וכל כיו"ב נחשבים דבר השווה לכל נפש, הרי מבוגרים אינם אוכלים אוכל זה ואין זה "שווה" עבורם, ולעניין רחיצה רואים שהגדרה אם הדבר שווה לכל נפש נקבעת בהתאם לצורך אצל הגדולים, ולא בהתאם לצורך אצל התינוקות?

הביאור בזה: רחיצת כל הגוף היא דבר השייך ונצרך גם אצל גדולים ולא רק אצל תינוקות, והרחיצה של תינוקות וגדולים היא אותה רחיצה. וכיון שלגבי גדולים נחשבת רחיצת כל הגוף לדבר שאינו שווה לכל נפש, לכן הגדרת רחיצת כל הגוף - בכללות ולכולם - היא כדבר שאינו שווה לכל נפש. אך לגבי אוכל או משחקים המיוחדים לתינוקות שהם מלכתחילה מיועדים רק לתינוקות ולא למבוגרים, ומבוגרים אינם שייכים בהם כלל, לכן הגדרתם אינה נקבעת על פי הנהגת המבוגרים כי אם רק על פי הנהגת הקטנים והתינוקות. וכיון שלגבי תינוקות הם שווים ונצרכים לכל נפש, ה"ה נחשבים דבר השווה לכל נפש.

ו. עישון סיגריות ביום טוב

< יש דעות²¹⁴ שאסור לעשן סיגריות ביום טוב - למרות שיש בעישון הנאת הגוף והיה צריך להתיר הבערה זו מדין 'מתוך' - מפני שעישון אינו דבר השווה לכל נפש.

- וקל וחומר בזמנינו שרק מיעוט אנשים מעשנים, ואצל רוב העולם עישון נעשה דבר מושלל אפילו ביום חול מפני שהוא מזיק לבריאות²¹⁵, א"כ כ"ש שייחשב לדבר שאינו שווה ונצרך לכל נפש.

ויש להעיר, שרבותינו נשיאנו לא נמנעו מלעשן ביום טוב, ורק לגבי ראש השנה ביקש אדמו"ר הריי"ץ שלא יעשנו²¹⁶. כמו"כ הרבי מציין²¹⁷ שפעמים רבות קרה שאדמו"ר הרש"ב היה מעשן בליל הסדר אחר אכילת אפיקומן ע"ש.

אך אולי אין מזה ראייה לימינו, כיון שבימינו העישון הפך להיות דבר שלילי ודוחה בעיני בני אדם הרבה יותר מזמן אדמו"ר הרש"ב. ולהעיר, שאדמו"ר הריי"ץ עצמו שהיה מעשן, הפסיק זאת מפני הבריאות²¹⁸.

214. ראה מג"א סי' תקיד סק"ד, וראה מנחת שלמה תנינא סי' ס אות כט, ופסק"ת סי' תקיא סק"י.

215. וראה בפרמ"ג במש"ז סי' תקיא סק"ב, הובאו דבריו בביאור הלכה תקיא, ד"ה "אין", שהגדרת 'שוה לכל נפש' תלויה בהנהגת העולם באותו זמן, והיא דבר היכול להשתנות מזמן לזמן.

216. ספר המנהגים מאגרו"ק אדמו"ר הריי"ץ ח"ד ע' קלב. שם ח"ו ע' תכט.

217. ראה אוצר מנהגי חב"ד ליל הסדר ע' קפו.

218. אגרו"ק אדמו"ר הריי"ץ ח"ד ע' שנט.

עוד יש לציין בזה להמסופר שבחג השבועות תרפ"ג ביקרו החסידים ר' שמחה גורדצקי ור' שמואל מיכל טריינין אצל הגאון מרוגצ'וב, ועלתה בשיחתם השאלה האם מותר לעשן ביום טוב. ר' שמואל מיכל טריינין העיר שאדמו"ר הרשב"ב נוהג לעשן ביום טוב בצנעה. הרגצ'ובי ענה לו: "הרי הוא צדיק עליון והעישון שלו הוא ענין אחר לגמרי".

עפ"ז יש להיזהר בעניין העישון ביו"ט, מפני שלדעת הפוסקים הרי זה נחשב לדבר שאינו שווה בכל נפש ואיסורו חמור.

ז. הדלקת מדורה ביו"ט כדי להתחמם כנגדה

< מותר לישראל להדליק מדורה ביו"ט (בהעברה מאש דולקת) כדי להתחמם כנגדה - גם אם הקור אינו גדול כל כך ו"אין צריך למדורה רק מי שהוא אסטניס, פירוש: איש מצונן, או מעונג"²¹⁹.

בסברת ההיתר בזה כתב הלבוש, שהכל חולים אצל בית החורף ונחשב דבר השווה לכל נפש.

ויש לבאר בזה, שחימום הבית הוא דבר נחוץ ובריא לכל אדם גם אם הקור אינו גדול כל כך, ונחשב באמת כצורך כל אדם ואינו צורך רק למעונגים. אלא, שכאשר הקור אינו גדול, רוב האנשים אינם טורחים לחמם את הבית, ועכ"פ אינם רוצים להוציא ממון על כך ומוכנים לסבול קצת קור כדי לחסוך את ההוצאה הכספית, אך בוודאי שגם לגבי אנשים אלו חימום הבית הוא דבר שיש בו צורך.

ואין זה דומה לעישון פירות לצורך טעם או ריח, שכל הצורך בזה מלכתחילה הוא רק למעונגים.

< היתר הנ"ל הוא רק להדליק מדורה של אש, כיון שניתן להדליקה בהעברה מאש דולקת. אך בימינו שהחימום הוא על חשמל, אסור להפעיל את החימום ביו"ט בשום מצב אפילו אם הקור גדול, מפני שאסור מדרבנן להוליד אש חדשה ביו"ט.

219. תקיא.ב.

פרק ה

עשיית מלאכת אוכל נפש ביו"ט, לצורך אכילה ביום חול

< עשיית מלאכת או"נ ביו"ט מותרת רק לצורך אכילה והנאה ביום טוב, אך לצורך אכילה ביום חול עשיית המלאכה ביו"ט אסורה מן התורה, "ואם אפה ושחט ובישל או עשה שאר מלאכות אוכל נפש ביו"ט לצורך מחר, אפילו הוא שבת שחל להיות אחר יו"ט, הרי זה לוקה מן התורה"²²⁰.

א. דין "הואיל ואם יזדמנו לו אורחים"

1. האיסור מן התורה קיים רק כאשר הדבר שעשה בו את המלאכה לא יספיק להיות מוכן לאכילה כבר ביו"ט עצמו.

אך במקרה שהדבר יספיק להיות ראוי לאכילה כבר ביו"ט עצמו - האיסור לעשות את המלאכה ביו"ט הוא רק מדרבנן, "הואיל" ואם יזדמנו לו ביו"ט אורחים שלא אכלו עדיין יוכל לתת להם לאכול את הדבר, "הרי מלאכה זו נקראת מלאכת אוכל נפש, ואף שאין לו אורחים אין איסור מן התורה לעשותה. ומכל מקום חכמים אסרוה, והעושה כן מכין אותו מכת מרדות"²²¹.

ונפק"מ לדינא במקרה של הפסד ממון, כגון שיש לאדם בהמה העומדת למות, ואם לא ישחט אותה ביו"ט לפני שהיא תמות הוא עלול להפסידה, הנה במקרה שתהיה שהות לאכול מבהמה זו ביו"ט עצמו כזית צלי לאחר שחיטתה מותר לשוחטה ביו"ט - למרות שמטרת השחיטה היא לצורך אכילה ביום חול, כיון שהאיסור ששייך בזה הוא רק מדרבנן, וחכמים התירו איסור זה במקרה של הפסד ממון²²².

2. האיסור דרבנן לעשות את המלאכה - מפני שעושה אותה עבור יום חול, קיים גם אם האדם יאכל בפועל מן האוכל ביו"ט עצמו, כיון שמטרת עשיית המלאכה וכוונת האדם בשעת עשייתה היא עבור יום חול. וראה לקמן.

3. לגבי בישול ביו"ט ראשון עבור יו"ט שני כאשר אינו צריך את התבשיל ליו"ט ראשון, ראה פרטים שונים בשוע"ר²²³ ואכ"מ.

ב. כשנהנה ביו"ט מכל המלאכה

1. כאשר אדם נהנה ביו"ט מכל המלאכה, גם אם מטרת המלאכה היא עבור יום חול מותר לעשותה ביו"ט. לכן מותר להדליק ביו"ט את נרות השבת הסמוכה ליו"ט

220. תקג.א.

221. תקג.ב, תצח.יא.

222. ראה תצח.יא.

223. תקג, ז-י.

(שבת שבאה אחרי יו"ט) למרות שמטרת ההדלקה היא לכבוד השבת ואין זה לכבוד יו"ט, מפני שהאדם נהנה בפועל מאור הנרות כבר ביו"ט עצמו.

2. וכן מותר ביו"ט ראשון סמוך לחשיכה להדליק את נרות יו"ט שני ואינו נחשב כמכין מיו"ט לחבירו, "שהרי אף באותה שעה שמדליק הוא צריך לאור הנר, כיון שכבר החשיך היום"²²⁴ (רק הכנת הנר להדלקה אסורה ביו"ט ראשון עבור יו"ט שני, ע"ש וכדלקמן). וראה בהערה.

ג. ריבוי בשיעורים - בבישול ואפייה

< כהנ"ל הוא במקרה שהצורך בעצם המלאכה הוא עבור יום חול, ואין בה צורך יו"ט כלל.

אך במקרה שהאדם זקוק לעצם המלאכה עבור היו"ט עצמו, אלא שעבור האכילה או השתייה ביו"ט מספיקה לו כמות קטנה, והוא רוצה להוסיף כמות גדולה יותר כדי שיהיה לו גם עבור יום חול (או עבור יו"ט שני), ישנם ב' אופנים בהם התירו חכמים לעשות כן ביו"ט²²⁵:

1. כשעושה את כל המלאכה בבת אחת:

כגון שממלא סיר בכמות גדולה של מים, ורק לאחר המילוי הוא מניח את הסיר על גבי האש לצורך בישולו, והאדם ישתמש ביו"ט בכמות קטנה של מים מתוך הקדירה, ובכל השאר הוא ישתמש ביום חול (או ביו"ט שני).

וכן במקרה שמעמיד על גבי האש סיר גדול מלא בתבשיל, והוא יאכל ביו"ט מעט מן התבשיל, ואת כל היתר הוא מבשל עבור יום חול (או יו"ט שני).

ההיתר במקרה זה הוא מפני "שבשעת עשיית המלאכה, דהיינו בשעה שנותנה על האש, היא נעשית כולה כאחת ואינו מוסיף מלאכה לצורך החול"²²⁶. ז"א שהקדירה כולה מתבשלת על ידי אותו מעשה מלאכה של הבערת אש, ואותו מעשה מלאכה של הנחת הקדירה על גבי האש לצורך הבישול, והאדם הרי זקוק למעשה המלאכה עבור היו"ט עצמו ג"כ כיון שחלק מן האוכל שבקדירה נצרך לאכילת יו"ט, והרי מותר לו לעשות מלאכה זו עבור היו"ט. וכיון שלא עשה מעשה מלאכה מיוחד עבור מה שמבשל לצורך יום חול, אין איסור במה שהוסיף בקדירה גם עבור יום חול.

224. תקיד, טו. תקכו, כט. ויש לעיין בזמנינו שמאיר אור החשמל, מה מוסיף אור הנרות ביו"ט עצמו הרי אינו אוכל לאורם באותה שעה? וצ"ע.

225. והיא קולא ביו"ט על פני שבת, דבבישול בשבת לצורך חולה אסור להרבות בשיעורים (שכח, יח).

226. תקג, ד.

2. כאשר החתיכה שצריך ליו"ט משתבחת:

במקרה שהאדם אינו עושה את כל המלאכה בבת אחת, אך מקצת המלאכה שזקוק לה לצורך היו"ט, משתבח על ידי המלאכה שעשה לצורך החול.

כגון במקרה שהעמיד קדירה עם חתיכת בשר אחת ע"ג האש לצורך אכילת יו"ט - ואינו צריך יותר מזה עבור יו"ט, מותר לו להוסיף לאחר מכן לתוך הקדירה העומדת כבר על גבי האש חתיכות בשר נוספות לצורך אכילה ביום חול, למרות שהפעולות של הכנסת חתיכות הבשר הנוספות לתוך הקדירה כאשר היא כבר עומדת ע"ג האש הם פעולות מלאכה נוספות של בישול לצורך יום חול.

ההיתר בזה הוא מפני שהמצאות כמה חתיכות בשר בקדירה, גורמת שחתיכת הבשר שהוא צריך עבור היו"ט תתבשל טוב יותר, וממילא נחשב ש"כל המלאכה היא לצורך יום טוב"²²⁷.

< עד"ז הוא לגבי אפיית פת (בתנורים של פעם²²⁸): "מותר לאפות תנור מלא פת אע"פ שאינו צריך ביו"ט אלא פת אחת, מפני שהפת נאפית יפה כשיש הרבה פת בתוך התנור, ונמצא שאפיית כל הפת היא צורך יו"ט"²²⁹. לכן מותר למלא את התנור בפת בזה אחר זה ולעשות כמה מלאכות של אפיה, למרות שאת שאר הפת הוא אופה עבור יום חול²³⁰, מפני שהפת שהוא צריך עבור היו"ט תיאפה טוב יותר אם התנור יהיה מלא בפת.

ויש לציין, שהיתר זה אינו שייך בתנורים שלנו, מפני שיש בהם פיזור חום מקסימלי ואחיד על ידי גופי חימום הפזורים בו כראוי, וממילא גם פת אחת נאפית כראוי ואין צורך שהתנור יהיה מלא בפת כדי שהאפייה תהיה כראוי²³¹.

כאשר כוונת האדם לצורך יום חול, ולא להשביח:

< דין 2 שמותר להרבות בשיעורים במהלך הבישול והאפייה כאשר החלק שצריך עבור יו"ט משתבח על ידי ההוספה, הוא גם במקרה שכוונת האדם בהוספה במהלך הבישול והאפייה היא כדי שיהיה לו מה לאכול ביום חול, ואין כוונת האדם בהוספה כדי להשביח את בישול או אפיית החתיכה שיהנה ממנה ביו"ט. דכיון שסו"ס החתיכה שיהנה ממנה ביו"ט משתבחת בפועל על ידי פעולת ההוספה, מותר להוסיף ולהרבות בשיעורים²³².

227. תקג.ה.

228. ראה תקז.יט.

229. תקז.יח.

230. וכן היא הדרך להכניס את הפת שרוצה לאפות בתנור בזה אחר זה, ואין הדרך למלא את התנור בהרבה פת ואח"כ להדליק את האש שאז נעשה מעשה מלאכה אחד ע"ש.

231. פסק"ת תקז סק"ב.

232. תקג.ה. תקז.יח. ובפירוש בס"ת תקז, קו"א סק"ז.

אמירה בפה:

< במקרים שמותר להרבות בשיעורים, אסור לומר בפה בשעת עשיית המלאכה שהנותר יהיה עבור יום חול, אלא הבישול ייעשה בסתם בלי כל אמירה של האדם לאיזה צורך נעשית כל המלאכה²³³.

ריבוי בשיעורים בשאר תבשילים:

< דין 2 שמותר להוסיף חתיכות במהלך הבישול והאפייה, הוא באפיית פת, או בבישול בשר ודגים, אך לא בשאר תבשילים. מפני שבאפיית פת ובבישול בשר ודגים כמות החתיכות שבתנור או בקדירה משפיעה על איכות האפייה והבישול. ועל ידי ההוספה, משתבב הבישול או האפייה של החתיכה שצריך לאכול ביו"ט. אך בשאר תבשילים גם כמות קטנה מתבשלת כראוי, והוספה בכמות התבשיל שבקדירה אינה משביחה את הבישול, וממילא בשאר תבשילים אסור להרבות בקדירה ביו"ט עבור יום חול לאחר שהניח את הקדירה ע"ג האש.

ד. ריבוי בשיעורים בשאר מלאכות

< בשאר מלאכות כמו טחינה וברירה וכדומה שמותרות לעיתים ביו"ט²³⁴, אין את ההיתר של ריבוי בשיעורים, אלא מותר לטחון רק את מה שצריך עבור יו"ט ולא יותר. מפני שכל מה שיוסיף ויטחן עבור יום חול הרי זו מלאכה נוספת ואינו עושה את כל המלאכה בבת אחת, ומה שיוסיף ויטחן עבור היום חול אינו משביח את מה שטחן עבור יו"ט, וממילא בשאר מלאכות אסור להרבות בשיעורים.

בהוצאה מרשות לרשות:

1. אדם שהולך לבית הכנסת וכדומה ויצטרך להשתמש ביו"ט בטישו, מותר לו להוציא מרשות לרשות חבילת טישו, למרות שהוא צריך עבור היו"ט רק ניירות בודדים מהחבילה. כיון שמלאכת ההוצאה של כל הניירות נעשית בבת אחת, ומותר באופן זה להרבות בשיעורים. וכיון שאת הנייר שהוא צריך להשתמש ביו"ט מותר לו להוציא מרשות לרשות מדין 'מתוך', מותר לו להוציא את החבילה כולה כיון שאינו מוסיף בפעולת המלאכה.

2. היתר זה הוא גם לעניין הוצאה מרשות לרשות של צרור מפתחות כאשר ברור שלא ישתמש בחלק מהמפתחות שבצרור, כיון שפעולת המלאכה נעשית בבת אחת בכל המפתחות²³⁵.

233. תקג, ד-ו ע"ש הפרטים.

234. ראה הפרטים בכל מלאכה ומלאכה.

235. אך ראה פסק"ת ס"י תקיח סק"ה. וראה ס"י רמז קו"א סק"ב.

3. כתבו הפוסקים²³⁶, שהיתר ריבוי בשיעורים הוא רק של חתיכות נוספות מאותו מין, כגון שהוא צריך נייר טישו אחד והוא מוציא חבילה שיש בה הרבה ניירות. אך בשני מינים אין שייך ריבוי בשיעורים שיוכל להוציא בכיסו או בתיקו מין שאינו צריך לו, אגב מין שהוא צריך לו.

- על פי זה, אדם צריך לבדוק את כיסיו, תיקו, ועגלת התינוק שלו וכדו' לפני שיוצא מרשות לרשות ביו"ט, על מנת לוודא שאין בהם חפצים ממין שאינו זקוק לו, כדי שלא יעבור על איסור הוצאה מרשות לרשות כיון שאין בזה דין ריבוי בשיעורים.

במליחת הבהמה ביו"ט:

< בהמה שנשחטה, ויש חשש שהבשר יתקלקל אם לא ימלחו אותו ביו"ט, מותר למלוח את כל חתיכות בשר הבהמה - על מנת שייצא דמם, גם אם הוא צריך לאכילת יו"ט רק חתיכה אחת, ורוב החתיכות יישארו עבור יום חול.

ההיתר הוא אפילו במקרה שאינו מולח את כל החתיכות יחד כי אם בזה אחר זה, דנמצא שעושה כמה וכמה מלאכות, וגם אינו משביח במליחת החתיכות הנוספות את החתיכה שצריך עבור יו"ט.

- המליחה תהיה על ידי שיערים ויאמר על כל חתיכה שמולח "מזו אני חפץ לאכול היום", ולאחר מכן ייטול חתיכה אחרת ויאמר "חברתה ערבה עלי ביותר לאכלה היום, ומולח ג"כ, וכן יעשה בכל חתיכה וחתיכה שימלח וכו'. ולמה התירו לו דבר זה? כדי שלא יימנע מלשחוט מחמת שיחוש להפגת טעם הבשר הנמלח מערב יום טוב, וירבה בשמחת יום טוב"²³⁷.

ההיתר המיוחד לעניין מליחה, מבוסס על זה ש"איסור מליחת בשר בשבת ויו"ט אינו אלא מדברי סופרים, דמן התורה אין עיבוד באוכלין כמ"ש בסי' שכא, לפיכך הקילו בו"²³⁸.

ה. הערמה

< הגדרתה: אדם הזקוק לכל המלאכה עבור יום חול בלבד, ואינו צריך באמת עבור יו"ט אפילו חתיכת בשר אחת או אפילו פת אחת כיון שיש לו מספיק פת ובשר עבור אכילת יו"ט, אך הוא מערים ואומר בשעת עשיית המלאכה שהוא צריך חלק מן הבשר עבור יו"ט, והוא אכן יאכל בפועל חתיכה אחת ביו"ט.

236. ראה פסק"ת סי' תקי"ט ס"ק ה-ו.

237. תקי"ד. וע"ע תקי"ט עד"ז לעניין ניקור כל הבהמה ביו"ט.

238. תקי"ג. וראה תק, טו-יז לעניין מליחה אחרי שכבר אכל סעודת יום טוב.

הדין בהערמה חלוק בין ב' מקרים הנ"ל:

1. במקרה שמניח על האש מלכתחילה את הקדרה עם כל חתיכות הבשר בתוכה, מותר להערים ולומר שצריך חלק מן הבשר עבור יו"ט, ולבשל את כל החתיכות שבקדירה ויאכל חתיכה אחת ממנה ביו"ט.

2. אך אסור לאדם להניח על האש קדרה עם חתיכת בשר אחת - מתוך הערמה שזקוק לה עבור יו"ט, ולאחמ"כ להוסיף עליה חתיכות בשר נוספות לצורך יום חול ולאכול חתיכה אחת ביו"ט, כיון שבמקרה זה הוא עושה פעולות מלאכה נוספות במיוחד עבור יום חול.

- ולמרות שהוספת חתיכות נוספות בקדירה משביחה את החתיכה שיאכל ביו"ט, מ"מ כיון שבאמת הוא אינו צריך עבור יו"ט אפילו חתיכה אחת - וזו הערמה בלבד שצריך אותה עבור יו"ט, לכן כשעושה פעולות מלאכה נוספות עבור יום חול, נחשב לו כבישול לצורך יום חול והדבר אסור²³⁹.

< עד"ז הוא לעניין אפיית פת: כיון שהדרך היא להכניס את הפת לתנור בזה אחר זה ואין דרך למלא את התנור בפת ולאחמ"כ להדליק את האש, ממילא אם הוא באמת אינו צריך עבור יו"ט אפילו פת אחת, אסור לו לאפות הרבה פת גם אם יערים ויאכל פת אחת ביו"ט, כיון שאסור להערים כאשר האדם עושה הרבה מלאכות בזה אחר זה עבור יום חול.

- רק אם רוצה לאפות חלה אחת גדולה עבור יום חול, מותר לו להערים ולאפותה על מנת לאכול ממנה ביו"ט עכ"פ כזית, כיון שהכנסת החלה כולה נעשית בבת אחת ונעשית רק מלאכה אחת של אפייה²⁴⁰.

הערים ובישול באיסור עבור יום חול:

< אדם שהערים ובישול ביו"ט באיסור לצורך יום חול, קנסוהו חכמים ואסרו את התבשיל לו ולכל אנשי ביתו לעולם. אבל לאנשים אחרים מותר לאכול מן התבשיל מיד במוצאי יו"ט²⁴¹.

< דינים ותנאים הנ"ל מתייחסים גם לעשיית מלאכה ביו"ט ראשון עבור יו"ט שני²⁴².

239. תקנו ואילך.

240. תקו"ח.

241. תקו"א-יב וקו"א שם סק"ב ע"ש הפרטים.

242. ראה סי' תקג.